

Ευρωπαϊκή Άμυνα και η Οικονομία του Πολέμου

Κώστας Μαρωνίτης

ON
ETERON

Οκτώβριος 2026

Ευρωπαϊκή Άμυνα και η Οικονομία του Πολέμου

Ο **Κώστας Μαρωνίτης** είναι Καθηγητής Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Leeds Trinity. Είναι συγγραφέας και ερευνητής που ειδικεύεται στη συγκριτική ευρωπαϊκή πολιτική, την τεχνολογία και την εργασία, τη μετανάστευση και την εθνική ταυτότητα. Ο Κώστας Μαρωνίτης είναι συγγραφέας δύο βιβλίων: *Robots and Immigrants* (Bristol University Press, 2022) και *Postnationalism and the Challenges to European Integration in Greece* (Palgrave-McMillan, 2017).

Eteron - Ινστιτούτο για την Έρευνα και την Κοινωνική Αλλαγή

Visual Designer: Χαρά Μπαλάκα

Το παρόν έργο αδειοδοτείται υπό τους όρους της άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές (CC BY-NC-ND 4.0). Για να δείτε ένα αντίγραφο της άδειας αυτής επισκεφτείτε τον [ιστότοπο](#).

Report ON ETERON

Σελ.	Πίνακας Περιεχομένων
4	Εισαγωγή
6	1. Γιατί Πρέπει να Μιλήσουμε για την Γερμανία; Zeitenwende και η Γερμανική Ευρώπη
10	2. Πως συνδέεται η στρατιωτικοποίηση της Ευρώπης με την επαναβιομηχανοποίηση και την οικονομική ανάκαμψη;
14	3. Πως επανατοποθετείται η Ευρώπη στις νέες σφαίρες επιρροής μέσω κυρώσεων και προγράμματα χρηματοδότησης;
20	4. Πως διεξάγεται ο ανέπαφος πόλεμος και ποιες είναι οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές του συνέπειες;
25	5. Πως οι ενεργειακές συμφωνίες της Ανατολικής Μεσογείου επανασχεδιάζουν τον γεωπολιτικό χάρτη της Ευρώπης;
30	Επίλογος
33	Προτάσεις Πολιτικής και Μελλοντικές Κατευθύνσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση
36	Παραπομπές

Εισαγωγή

Οι αμυντικές συμμαχίες, εκ φύσεως, οριοθετούν τόσο εξωτερικούς όσο και εσωτερικούς κινδύνους, ενώ παράλληλα καθορίζουν τι θεωρείται κανονικό και νόμιμο σε ζητήματα εξοπλιστικών δαπανών, εμπορικών συναλλαγών, καθώς και πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Τουλάχιστον όπως έχουν διαμορφωθεί από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι αμυντικές συμμαχίες βασίζονται στην ικανότητα ενός κράτους να διασφαλίζει τη διεθνή τάξη και να ελέγχει τη στρατηγική δραστηριότητα των υπόλοιπων συμμάχων. Ένας τέτοιος διακανονισμός προϋποθέτει, σε σημαντικό βαθμό, την εκχώρηση της αμυντικής πολιτικής μιας χώρας στον ηγεμονικό πόλο της συμμαχίας, καθώς και την οικονομική και πολιτική της ευθυγράμμιση με τις επιταγές του. Η μεταπολεμική διεθνής τάξη συγκροτήθηκε στη βάση ενός θεμελιώδους συμβιβασμού όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες θα αναλάμβαναν την εγγύηση και στήριξη ενός συστήματος κανόνων, θεσμών και συλλογικής διακυβέρνησης, ενώ, σε αντάλλαγμα, θα διέθεταν την πρωτοκαθεδρία στη διαμόρφωσή του σύμφωνα με τα δικά τους πρότυπα και στρατηγικά συμφέροντα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες διατηρούσαν τουλάχιστον κατ' όνομα έναν πολυμερή χαρακτήρα, με την αμερικανική ισχύ να ασκείται μέσω των θεσμών και όχι σε αντιπαράθεση προς αυτούς.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση —μια πολιτική οντότητα που ισορροπεί, όχι πάντα επιτυχώς, μεταξύ ενός φιλελεύθερου ιδεολογικού μπλοκ, μιας κοινής αγοράς και μιας διακρατικής κοινότητας— επιχειρεί να επανατοποθετηθεί σε ένα διεθνές σύστημα όπου όχι μόνο οι θεσμοί αμφισβητούνται ολοένα και περισσότερο, αλλά και η ίδια η εξωτερική και αμυντική της πολιτική ταλαντεύεται μεταξύ υποχωρητικότητας και συμμόρφωσης προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, αφενός, και της ανάγκης διαμόρφωσης μιας πιο αυτόνομης στρατηγικής, αφετέρου. Στον απόηχο της επανεκλογής του Ντόναλντ Τραμπ στην προεδρία των ΗΠΑ, τις παράνομες πολεμικές επιχειρήσεις στην Βενεζουέλα και το Ιράν και της γενοκτονίας στη Γάζα από το Ισραήλ έχουν προκύψει νέες συμμαχίες και διαχωριστικές γραμμές.

Η παρούσα έκθεση εστιάζει στο μεταλλασσόμενο καθεστώς των επίσημων συμμαχιών και διαχωριστικών γραμμών και αναλύει τον τρόπο με τον οποίο οι διεθνείς σχέσεις, η πολεμική τεχνολογία, η βιομηχανία, η ενέργεια, η μετανάστευση και οι δημογραφικές ανησυχίες των Ευρωπαίων συνδράμουν στην πολιτική και οικονομική μετάλλαξη της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συνοπτική Παρουσίαση

- **Αλλαγή Στρατηγικής και Αμυντικής Κατεύθυνσης:** Η Ευρώπη βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή, καθώς οι γεωπολιτικές ανακατατάξεις, ο πόλεμος στην Ουκρανία και η μετατόπιση της διεθνούς τάξης από την πολυμέρεια σε ανταγωνιστικές σφαίρες επιρροής αναδιαμορφώνουν τον ρόλο της. Στο επίκεντρο αυτών των εξελίξεων βρίσκεται η Γερμανία, της οποίας η στρατηγική στροφή προς μια επιθετική αμυντική πολιτική (*Zeitenwende*) ενισχύει τη συζήτηση για το αν η Ευρώπη κατευθύνεται προς μια «γερμανική Ευρώπη» ή μια «ευρωπαϊκή Γερμανία».

- Στρατιωτικοποίηση και οικονομική πολιτική: Παρά τις φιλοδοξίες για αυτόνομη ευρωπαϊκή άμυνα, η Ευρώπη εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις Ηνωμένες Πολιτείες και το ΝΑΤΟ για την ασφάλειά της. Η αμερικανική πίεση για επιμερισμό βαρών εντείνει την ανάγκη ενίσχυσης των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων. Η ενίσχυση των αμυντικών δαπανών συνδέεται πλέον άμεσα με τη βιομηχανική πολιτική και την οικονομική ανάκαμψη. Πρωτοβουλίες όπως το *Readiness 2030* αντανακλούν μια στροφή προς κρατικό παρεμβατισμό και έναν νέο «στρατιωτικόκεϋνσιανισμό», με στόχο την επαναβιομηχανοποίηση της Ευρώπης.
- Μετασχηματισμός της διεθνούς τάξης: Η αποδυνάμωση των διεθνών θεσμών και η επιστροφή στη λογική των σφαιρών επιρροής ενισχύουν τον ρόλο των ΗΠΑ ως στρατιωτικού ηγεμόνα, ενώ η ΕΕ λειτουργεί κυρίως ως γεωοικονομικός δρών, αξιοποιώντας κυρώσεις, χρηματοδοτικά εργαλεία και πολιτικές διεύρυνσης.
- Τεχνολογικός και δημογραφικός παράγοντας: Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού στις ευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις και οι πολιτικές εντάσεις γύρω από τη μετανάστευση επιταχύνουν τη μετάβαση σε μορφές «ανέπαφου πολέμου», με έμφαση σε drones και αυτοματοποιημένα συστήματα. Αυτό μειώνει το πολιτικό κόστος των στρατιωτικών επιχειρήσεων αλλά εγείρει ζητήματα δημοκρατικής λογοδοσίας.
- Περιφερειακές δυναμικές και Ανατολική Μεσόγειος: Ενεργειακά και γεωπολιτικά εγχειρήματα, όπως ο αγωγός EastMed, ενισχύουν νέες περιφερειακές συμμαχίες (Ελλάδα-Κύπρος-Ισραήλ) και αναδεικνύουν ανταγωνισμούς με την Τουρκία, συμβάλλοντας στον κατακερματισμό της ευρωπαϊκής γεωπολιτικής.

1. Γιατί Πρέπει να μιλήσουμε για την Γερμανία; *Zeitenwende* και η Γερμανική Ευρώπη

1. Γιατί Πρέπει να Μιλήσουμε για την Γερμανία; Zeitenwende και η Γερμανική Ευρώπη

Η σχέση ανάμεσα στη Γερμανία και την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί εδώ και δεκαετίες έναν από τους πιο καθοριστικούς άξονες της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας. Από την εποχή της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης μέχρι τη σημερινή περίοδο γεωπολιτικής αναδιάταξης, η συζήτηση για το αν η Ευρώπη είναι «γερμανική» ή αν η Γερμανία έχει «εξευρωπαϊστεί» παραμένει κεντρική. Οι δύο έννοιες – μια «γερμανική Ευρώπη» και μια «ευρωπαϊκή Γερμανία» – δεν αποτελούν απλώς ρητορικές αντιθέσεις. Αντίθετα, αποτυπώνουν μια δυναμική διαδικασία μέσα από την οποία η Γερμανία διαμορφώνει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ενώ ταυτόχρονα μετασχηματίζεται από αυτήν. Η συζήτηση αυτή έγινε ιδιαίτερα έντονη μετά την κρίση της ευρωζώνης, όταν πολλοί αναλυτές και κοινωνιολόγοι όπως ο Ούλριχ Μπεκ υποστήριξαν ότι οι οικονομικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντανάκλασαν σε μεγάλο βαθμό τις γερμανικές προτεραιότητες όπως η δημοσιονομική πειθαρχία, ο χαμηλός πληθωρισμός και ο εξαγωγικός προσανατολισμός¹. Ωστόσο, η γερμανική επιρροή δεν περιορίζεται στην οικονομική πολιτική. Σήμερα εκτείνεται όλο και περισσότερο στον τομέα της άμυνας και της βιομηχανικής στρατηγικής, ιδιαίτερα καθώς η Ευρώπη αναζητά τρόπους να ανακτήσει στρατηγική αυτονομία σε έναν κόσμο εντεινόμενου ανταγωνισμού.

Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία το 2022 αποτέλεσε σημείο καμπής για αυτή τη συζήτηση καθώς ο πόλεμος αποκάλυψε με ωμό τρόπο τα όρια της ευρωπαϊκής στρατηγικής αυτονομίας. Παρά τις φιλοδοξίες για μια πιο ανεξάρτητη ευρωπαϊκή άμυνα, οι ευρωπαϊκές χώρες διαπίστωσαν ότι εξακολουθούν να εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις στρατιωτικές δυνατότητες και την πολιτική καθοδήγηση των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Ευρώπη μπόρεσε να στηρίξει την Ουκρανία κυρίως μέσα από το πλαίσιο του NATO και υπό την ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ευρωπαϊκή προσέγγιση ταυτίστηκε πλήρως με την αμερικανική. Για πολλές ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, ο πόλεμος ανέδειξε την ανάγκη να ακολουθηθεί μια πιο σύνθετη στρατηγική, που να συνδυάζει τη στρατιωτική στήριξη προς την Ουκρανία με τη διατήρηση μιας μακροπρόθεσμης ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφάλειας. Με άλλα λόγια, η Ευρώπη βρέθηκε να ισορροπεί ανάμεσα στη στρατηγική ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών και στις δικές της πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες.

Στη Γερμανία, η κρίση αυτή οδήγησε σε μια ιστορική στροφή πολιτικής. Η γερμανική κυβέρνηση ανακοίνωσε τη λεγόμενη *Zeitenwende*, μια «αλλαγή εποχής» στην αμυντική πολιτική της χώρας, με σημαντική αύξηση των στρατιωτικών δαπανών και επενδύσεις στον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων². Η απόφαση αυτή δεν αφορά μόνο τη γερμανική ασφάλεια αλλά εντάσσεται σε μια ευρύτερη ευρωπαϊκή συζήτηση για το πώς η Ευρώπη μπορεί να αποκτήσει μεγαλύτερη στρατηγική αυτονομία χωρίς να αποδυναμώσει τη διατλαντική συμμαχία. Σε αυτό το πλαίσιο επανέρχεται στο προσκήνιο η ιδέα της δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού στρατού – μια ιδέα που κυκλοφορεί στους ευρωπαϊκούς διανοητικούς και πολιτικούς κύκλους εδώ και δεκαετίες. Για πολλούς Γερμανούς πολιτικούς και φιλοσόφους, η στρατιωτική ολοκλήρωση δεν αποτελεί απλώς ζήτημα ασφάλειας αλλά και

εργαλείο βαθύτερης ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ο φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας υπήρξε από τους πιο επιδραστικούς υποστηρικτές μιας τέτοιας προοπτικής³. Στο έργο και τις δημόσιες παρεμβάσεις του, ο Χάμπερμας υποστηρίζει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να εξελιχθεί σε μια πολιτική ένωση με δημοκρατική νομιμοποίηση, στην οποία η κοινή άμυνα θα λειτουργεί ως θεσμικός πυλώνας της συλλογικής κυριαρχίας.

Η ιδέα ενός ευρωπαϊκού στρατού δεν είναι νέα. Από τη δεκαετία του 1950, όταν απέτυχε η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα, οι ευρωπαϊκές χώρες διστάζουν να εκχωρήσουν πλήρως τον έλεγχο της στρατιωτικής τους ισχύος. Ωστόσο, η σημερινή συγκυρία δημιουργεί νέες πιέσεις για συνεργασία. Η άνοδος της Κίνας ως βιομηχανικής υπερδύναμης, η ρωσική επιθετικότητα και η αβεβαιότητα σχετικά με τη μακροπρόθεσμη δέσμευση των Ηνωμένων Πολιτειών στην ευρωπαϊκή ασφάλεια ωθούν τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να επανεξετάσουν την αρχιτεκτονική άμυνας της Ευρώπης⁴.

Ιδιαίτερα σημαντικός σε αυτή τη μετατόπιση είναι ο ρόλος του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Ντόναλντ Τραμπ. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης θητείας του, ο Τραμπ συνεχίζει να ασκεί έντονη πίεση στους Ευρωπαίους συμμάχους να αυξήσουν τις αμυντικές τους δαπάνες στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Οι απαιτήσεις αυτές δεν είναι μόνο οικονομικές αλλά και πολιτικές. Με άλλα λόγια, οι Ηνωμένες Πολιτείες απαιτούν από την Ευρώπη να αναλάβει μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για τη δική της ασφάλεια. Όπως επισημαίνει η Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Ρομπέρτα Μετσόλα η Ευρώπη καλείται να ενηλικιωθεί αμυντικά και γεωπολιτικά με έναν βίαιο τρόπο όπου η αναπόφευκτη στρατιωτικοποίηση πρέπει να συνοδευτεί με τις παραδοσιακές αξίες της δημοκρατίας και της ευημερίας⁵.

Για τη Γερμανία, οι πιέσεις αυτές λειτούργησαν ως καταλύτης για μια βαθύτερη αναθεώρηση της στρατηγικής της. Η χώρα που για δεκαετίες διατηρούσε μια συγκρατημένη στρατιωτική κουλτούρα άρχισε να εξετάζει πιο ενεργά την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων και την ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανικής βάσης. Το ζήτημα δεν είναι απλώς στρατιωτικό αλλά συνδέεται στενά με το μέλλον της ευρωπαϊκής βιομηχανίας. Καθώς η Κίνα κυριαρχεί όλο και περισσότερο σε κρίσιμους τομείς της παγκόσμιας παραγωγής (από τις μπαταρίες μέχρι τις πράσινες τεχνολογίες), η Ευρώπη αναζητά τρόπους να αναζωογονήσει τη βιομηχανική της βάση. Σε αυτό το πλαίσιο, η αμυντική βιομηχανία εμφανίζεται ως ένας πιθανός μοχλός επαναβιομηχανοποίησης. Η παραγωγή οπλικών συστημάτων μπορεί να δημιουργήσει αλυσίδες αξίας υψηλής τεχνολογίας και καλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας.

Η στρατηγική αυτή θυμίζει μια παλαιότερη οικονομική λογική και πιο συγκεκριμένα τον λεγόμενο «στρατιωτικό κεϋνσιανισμό». Ο όρος αναφέρεται στη χρήση των στρατιωτικών δαπανών ως εργαλείου τόνωσης της οικονομικής δραστηριότητας. Στον Ψυχρό Πόλεμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες αξιοποίησαν τις αμυντικές επενδύσεις για να στηρίξουν την τεχνολογική και βιομηχανική τους υπεροχή⁶. Σήμερα, παρόμοιες ιδέες αρχίζουν να εμφανίζονται και στην Ευρώπη.

Η αναβίωση του στρατιωτικού κεϋνσιανισμού στην ευρωπαϊκή εκδοχή του δεν αφορά μόνο την ασφάλεια. Αποτελεί επίσης απάντηση σε μια βαθύτερη κοινωνικοοικονομική πρόκληση και πιο συγκεκριμένα την απώλεια βιομηχανικών θέσεων εργασίας και την πολιτική δυσaráσκεια που αυτή προκαλεί. Η νοσταλγία για τη βιομηχανική ευημερία του 20ού αιώνα, την οποία αξιοποίησε πολιτικά ο Ντόναλντ Τραμπ στις Ηνωμένες Πολιτείες, έχει ανάλογες αντηχήσεις και στην Ευρώπη. Η ευρωπαϊκή επανεξοπλιστική στρατηγική, επομένως, βρίσκεται στο επίκεντρο γεωπολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών πιέσεων. Για τη Γερμανία, η πρόκληση είναι διπλή. Από τη μία πλευρά, καλείται να ηγηθεί μιας συλλογικής ευρωπαϊκής προσπάθειας για στρατηγική αυτονομία. Από την άλλη, πρέπει να αποφύγει την εντύπωση ότι επιβάλλει μια «γερμανική Ευρώπη» στους εταίρους της. Εδώ ακριβώς επανέρχεται η έννοια της «ευρωπαϊκής Γερμανίας». Από την εποχή της μεταπολεμικής συμφιλίωσης, η γερμανική πολιτική ελίτ προσπαθεί να ενσωματώσει την εθνική ισχύ της χώρας μέσα σε ευρωπαϊκούς θεσμούς. Η ιδέα είναι ότι η γερμανική ηγεσία πρέπει να εκφράζεται μέσα από συλλογικούς μηχανισμούς και όχι μέσω μονομερούς επιβολής.

Η δημιουργία κοινών ευρωπαϊκών αμυντικών δομών θα μπορούσε να αποτελέσει ένα τέτοιο παράδειγμα. Ένας ευρωπαϊκός στρατός ή, έστω, μια βαθιά ενοποιημένη αμυντική βιομηχανία θα επέτρεπε στη Γερμανία να αξιοποιήσει τις παραγωγικές της δυνατότητες χωρίς να αναβιώσει τις ιστορικές φοβίες που συνδέονται με τη γερμανική στρατιωτική ισχύ. Μπορεί η Ευρώπη να επανεξοπλιστεί χωρίς να χάσει τον πολιτικό χαρακτήρα της ως ειρηνικού εγχειρήματος; Για φιλοσόφους όπως ο Γιούργκεν Χάμπερμας, η απάντηση εξαρτάται από το αν η στρατιωτική ολοκλήρωση θα συνοδευτεί από βαθύτερη δημοκρατική ενοποίηση. Χωρίς έναν ισχυρό ευρωπαϊκό δημόσιο χώρο και θεσμούς πολιτικής λογοδοσίας, ακόμη και οι πιο φιλόδοξες πρωτοβουλίες άμυνας κινδυνεύουν να ενισχύσουν τις εθνικές αντιπαλότητες αντί να τις υπερβούν.

Η επανεμφάνιση της γεωπολιτικής, η εμπειρία του πολέμου στην Ουκρανία και η ανάγκη βιομηχανικής ανασυγκρότησης ωθούν την Ευρώπη προς νέες μορφές ολοκλήρωσης. Το αν αυτές οι εξελίξεις θα οδηγήσουν σε μια «γερμανική Ευρώπη» ή σε μια «ευρωπαϊκή Γερμανία» θα εξαρτηθεί από το πόσο επιτυχώς οι ευρωπαϊκές κοινωνίες θα καταφέρουν να συνδυάσουν την ισχύ με τη δημοκρατική νομιμοποίηση.

2. Πως συνδέεται η στρατιωτικο- ποίηση της Ευρώπης με την επανα- βιομηχανοποίηση και την οικονομική ανάκαμψη;

2. Πως συνδέεται η στρατιωτικοποίηση της Ευρώπης με την επαναβιομηχανοποίηση και την οικονομική ανάκαμψη;

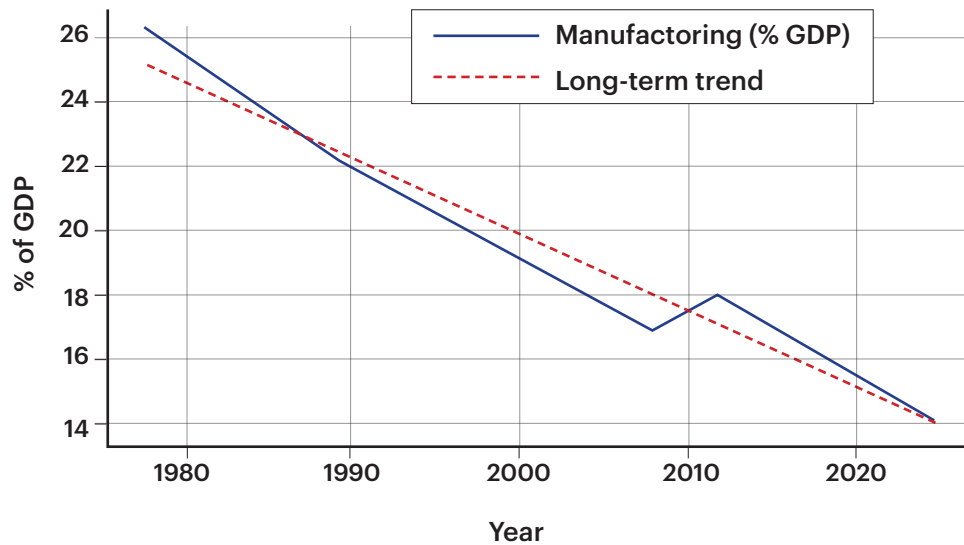
Η πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής ικανότητας και ετοιμότητας επανήλθε δυναμικά στο προσκήνιο με το σχέδιο ReArm Europe, το οποίο στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Readiness 2030⁷. Η αλλαγή ονομασίας δεν είναι απλώς επικοινωνιακή αλλά αντανakλά μια βαθύτερη μετατόπιση στο πώς η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να παρουσιάσει το νέο αμυντικό της δόγμα. Λιγότερο ως μια άμεση στρατιωτική κλιμάκωση και περισσότερο ως μια μακροπρόθεσμη στρατηγική «ετοιμότητας» για ένα γεωπολιτικά ασταθές περιβάλλον. Πίσω από το ρητορικό τέχνασμα της πολιτικής ουδετερότητας της «ετοιμότητας» κρύβεται μια ευρύτερη οικονομική και πολιτική μετατόπιση και πιο συγκεκριμένα η σταδιακή επιστροφή στην κρατική παρέμβαση για την ενίσχυση της οικονομίας.

Η έννοια δεν είναι απαραίτητα καινούρια. Ο όρος αναφέρεται στη χρήση των δημόσιων αμυντικών δαπανών ως εργαλείου οικονομικής ανάπτυξης και βιομηχανικής πολιτικής. Σε μια περίοδο όπου το ευρωπαϊκό οικονομικό μοντέλο φαίνεται να μεταβαίνει από τη δημοσιονομική λιτότητα και την κυριαρχία της αγοράς σε πιο παρεμβατικές μορφές κρατικής πολιτικής, η άνοδος της αμυντικής οικονομίας εμφανίζεται ως μια εναλλακτική μορφή κρατικού παρεμβατισμού. Για να κατανοήσει κανείς τη σημερινή στροφή, πρέπει να επιστρέψει στη θεωρητική αφετηρία του Τζον Μέιναρντ Κέινς. Ο κεϋνσιανισμός, όπως διαμορφώθηκε τη δεκαετία του 1930, υποστήριζε ότι σε περιόδους οικονομικής ύφεσης το κράτος οφείλει να αυξάνει τις δημόσιες δαπάνες για να τονώσει τη ζήτηση και την απασχόληση⁸. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι ιδέες αυτές αποτέλεσαν τον πυρήνα του ευρωπαϊκού οικονομικού μοντέλου. Τα κράτη επένδυσαν σε υποδομές, κοινωνικές υπηρεσίες και βιομηχανία, δημιουργώντας το κοινωνικό κράτος και το μεταπολεμικό «ευρωπαϊκό θαύμα»⁹.

Από τη δεκαετία του 1980 και μετά, η ευρωπαϊκή οικονομία μετατοπίστηκε προς ένα πιο νεοφιλελεύθερο μοντέλο. Οι ιδέες της απορρύθμισης, της ιδιωτικοποίησης και της δημοσιονομικής πειθαρχίας που συνδέθηκαν με πολιτικές φυσιognωμίες όπως η Μάργκαρετ Θάτσερ και ο Ρόναλντ Ρέιγκαν διαμόρφωσαν μια εποχή νεοφιλελεύθερης κυριαρχίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενσωμάτωσε μεγάλο μέρος αυτής της λογικής μέσω των δημοσιονομικών κανόνων και της έμφασης στην ανταγωνιστικότητα¹⁰.

Γράφημα 1: Αποβιομηχανοποίηση στην Ευρώπη: Μερίδιο της Μεταποίησης στο ΑΕΠ (1978-2025).

Deindustrialisation in Europe: Manufacturing Share of GDP (1978-2022)

Source:

World Bank, World Development Indicators (NV.IND.MANE.ZS): OECD STAN Database; author's calculations.

Note: Pre-1991 values are reconstructed estimates for long-run comparability.

Σήμερα, όμως, αυτή η οικονομική και δημοσιονομική κανονικότητα δείχνει να αμφισβητείται και να μετασχηματίζεται. Οι κρίσεις της τελευταίας δεκαπενταετίας όπως η χρηματοπιστωτική κρίση, η πανδημία και κυρίως ο πόλεμος στην Ουκρανία έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη για μεγαλύτερη στρατηγική αυτονομία. Η αμυντική βιομηχανία εμφανίζεται ως το νέο πεδίο όπου το κράτος επιστρέφει ως ενεργός επενδυτής και σχεδιαστής. Η μετονομασία του Re-Arm Europe σε Readiness 2030 επιχειρεί να πλαισιώσει αυτή τη μετατόπιση ως στρατηγική προετοιμασία και όχι ως καθαρή στρατιωτικοποίηση. Η ρητορική της «ετοιμότητας» συνδέεται με την ανάγκη αποτροπής και τεχνολογικής ανεξαρτησίας. Όμως η οικονομική διάσταση είναι εξίσου σημαντική γιατί η ενίσχυση της αμυντικής παραγωγής παρουσιάζεται ως μοχλός επαναβιομηχανοποίησης της Ευρώπης. Για δεκαετίες η Ευρώπη μετακινούσε μεγάλο μέρος της παραγωγής της εκτός ηπείρου, ιδιαίτερα προς την Ασία. Το αποτέλεσμα ήταν μια οικονομία που βασίζεται όλο και περισσότερο στις υπηρεσίες και λιγότερο στη βαριά βιομηχανία. Οι πρόσφατες γεωπολιτικές εντάσεις –από την ενεργειακή κρίση μέχρι την αβεβαιότητα των παγκόσμιων εφοδιαστικών αλυσίδων ανέδειξαν τα όρια αυτής της στρατηγικής. Εταιρείες όπως η Rheinmetall στη Γερμανία, η Safran στη Γαλλία και η Leonardo στην Ιταλία αποτελούν ήδη βασικούς πυλώνες αυτής της στρατηγικής. Η αύξηση των αμυντικών δαπανών δημιουργεί ένα οικοσύστημα επενδύσεων που περιλαμβάνει όχι μόνο όπλα, αλλά και τεχνολογίες αιχμής όπως τεχνητή νοημοσύνη και δορυφορικά συστήματα¹¹. Όπως οι δημόσιες επενδύσεις σε υποδομές και κοινωνικές υπηρεσίες τροφοδότησαν την οικονομική ανάπτυξη της μεταπολεμικής Ευρώπης, έτσι και οι αμυντικές δαπάνες μπορούν να λειτουργήσουν ως νέος κινητήρας ανάπτυξης. Ο στρατιωτικός κεϋνσιανισμός δεν είναι περιορίζεται στην

στρατηγική ασφάλειας αλλά επεκτείνεται στην χάραξη οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Η συγκεκριμένη στρατηγική δημιουργεί νέες πολιτικές και οικονομικές ανισορροπίες μέσα στην ίδια την Ευρώπη. Οι μεγαλύτερες αμυντικές βιομηχανίες βρίσκονται κυρίως στη Γαλλία και τη Γερμανία. Αυτό προκαλεί ανησυχία σε αρκετές χώρες της νότιας Ευρώπης, οι οποίες φοβούνται ότι τα ευρωπαϊκά προγράμματα άμυνας θα διοχετεύσουν δυσανάλογα μεγάλα κονδύλια στις ήδη ισχυρές βιομηχανίες του ευρωπαϊκού πυρήνα. Παρόλο που υπάρχουν μικρές μονάδες παραγωγής αμυντικών συστημάτων σε όλη την Ευρώπη, χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία ή η Πορτογαλία έχουν περιορισμένη βιομηχανική βάση στον τομέα της άμυνας. Αυτό σημαίνει ότι η αύξηση των ευρωπαϊκών αμυντικών δαπανών ενδέχεται να λειτουργήσει ως μηχανισμός μεταφοράς πόρων προς τις ισχυρότερες βιομηχανικές οικονομίες.

Η ανησυχία αυτή συνδέεται με ένα ευρύτερο πολιτικό ερώτημα. Μπορεί η ευρωπαϊκή άμυνα να γίνει εργαλείο βιομηχανικής σύγκλισης ή θα ενισχύσει τις ήδη υπάρχουσες οικονομικές ανισότητες; Η εμπειρία άλλων βιομηχανικών πολιτικών δείχνει ότι τα κράτη με ισχυρή παραγωγική βάση απορροφούν συνήθως το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων. Υπάρχει επίσης μια βαθύτερη κοινωνική διάσταση. Μια οικονομία που βασίζεται σε υψηλές αμυντικές δαπάνες τείνει να οργανώνεται γύρω από την έννοια της διαρκούς απειλής. Η παραγωγή όπλων και στρατιωτικών συστημάτων απαιτεί συνεχή πολιτική και κοινωνική νομιμοποίηση, η οποία συχνά στηρίζεται στην αντίληψη ότι η εθνική και ευρωπαϊκή ασφάλεια βρίσκονται διαρκώς υπό απειλή.

Ο στρατιωτικός κεϋνσιανισμός λειτουργεί ή μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο οικονομικής ανάπτυξης και τεχνολογικής καινοτομίας αλλά κινδυνεύει να παγιώσει μια οικονομία που εξαρτάται από την παραγωγή και τη ζήτηση στρατιωτικών συστημάτων. Η στροφή προς την άμυνα αντανακλά πραγματικές γεωπολιτικές ανησυχίες και την ανάγκη στρατηγικής αυτονομίας. Ταυτόχρονα, όμως, αποτελεί και μια σιωπηρή αναγνώριση ότι το νεοφιλελεύθερο μοντέλο περιορισμένων κρατικών παρεμβάσεων δεν μπορεί πλέον να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της εποχής¹².

Το ερώτημα που προκύπτει είναι βαθύτερο από το αν η Ευρώπη θα επενδύσει περισσότερα στην άμυνα. Το πραγματικό ερώτημα είναι αν η νέα βιομηχανική πολιτική της θα βασισθεί γύρω από την κοινωνική ευημερία ή γύρω από μια οικονομία που τροφοδοτείται από τον φόβο και την ανασφάλεια. Η μετάβαση από τον νεοφιλελευθερισμό σε έναν νέο τύπο κρατικού παρεμβατισμού βρίσκεται ήδη σε εξέλιξη. Το Readiness 2030 ίσως αποδειχθεί λιγότερο ένα πρόγραμμα στρατιωτικής προετοιμασίας και περισσότερο ένα σχέδιο αναδιαμόρφωσης του ίδιου του ευρωπαϊκού οικονομικού μοντέλου.

3. Πως επανατοποθετείται η Ευρώπη στις νέες σφαίρες επιρροής μέσω κυρώσεων και προγράμματα χρηματοδότησης;

3. Πως επανατοποθετείται η Ευρώπη στις νέες σφαίρες επιρροής μέσω κυρώσεων και προγράμματα χρηματοδότησης;

Όταν ο Ντόναλντ Τράμπ επανέφερε ανοιχτά την ιδέα ότι το δυτικό ημισφαίριο αποτελεί φυσική σφαίρα επιρροής των Ηνωμένων Πολιτειών, πολλοί στην Ευρώπη αντιμετώπισαν τη δήλωση ως ένα ακόμα προκλητικό ρητορικό τέχνασμα. Στον απόηχο της αμερικανικής επιχείρησης στη Βενεζουέλα και της απαγωγής του προέδρου Νικολάς Μαδούρο, σε συνδυασμό με την ανοιχτή απειλή αμερικανικής κατάληψης της Γροιλανδίας, τον παράνομο πόλεμο στο Ιράν και την εξόντωση της πολιτικής του ηγεσίας, το ρητορικό τέχνασμα του Τράμπ έχει πλέον μετασχηματιστεί σε μια επιθετική εξωτερική πολιτική που ισορροπεί μεταξύ αμερικάνικης θεσμικής κανονικότητας και милитаристικού Χόλυγουντ.

Πίσω από το πολιτικό και επικοινωνιακό θέαμα της κυβέρνησης Τράμπ κρύβεται μια βαθύτερη μετατόπιση στη δομή της διεθνούς τάξης¹³. Η αρχιτεκτονική των παγκόσμιων θεσμών, της ελεύθερης αγοράς και της πολυμέρειας υποχωρεί σταδιακά προς έναν κόσμο ανταγωνιστικών σφαιρών επιρροής. Η αποσυναρμολόγηση αυτής της αρχιτεκτονικής και κατ' επέκταση της λεγόμενης δυτικής συμμαχίας αποκαλύπτει μια πραγματικότητα που συχνά αποσιωπάται από Ευρωπαίους αξιωματούχους. Πλέον οι Ηνωμένες Πολιτείες καθορίζουν την στρατηγική και αμυντική δραστηριότητα της λεγόμενης Δύσης, ενώ η Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται όλο και περισσότερο να αναλαμβάνει χρέη διαμεσολαβητή και υπεύθυνου εξεύρεσης πόρων. Η εικόνα μιας ισότιμης «Δύσης» συγκαλύπτει μια σαφή κατανομή ισχύος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες παραμένουν η κυρίαρχη στρατιωτική δύναμη του δυτικού κόσμου και ο βασικός διαμορφωτής της γεωπολιτικής στρατηγικής. Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εξελιχθεί σε έναν θεσμικό μηχανισμό που κινητοποιεί οικονομικούς πόρους, εκδίδει κοινό χρέος και διαχειρίζεται οικονομικές και πολιτικές κρίσεις¹⁴.

Η εξέλιξη αυτή μπορεί να κατανοηθεί μέσω της επανεξέτασης τη θεωρία των σφαιρών επιρροής. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και το αμφισβητούμενο «τέλος της ιστορίας» επικράτησε η εντύπωση ότι η διεθνής πολιτική θα οργανωνόταν γύρω από θεσμούς, κανόνες και οικονομική αλληλεξάρτηση¹⁵. Στην πράξη, όμως, οι μεγάλες δυνάμεις δεν εγκατέλειψαν ποτέ τη λογική της γεωπολιτικής επικράτειας. Αντί να εξαφανιστούν, οι σφαίρες επιρροής μετασχηματίστηκαν σε πιο σύνθετες μορφές γεωοικονομικής ισχύος. Η πιο ιστορική έκφραση αυτής της λογικής στην αμερικανική στρατηγική είναι το δόγμα Μονρόε. Από το 1823, το δόγμα αυτό καθόρισε το δυτικό ημισφαίριο ως περιοχή αποκλειστικής αμερικανικής επιρροής. Παρά τις μεταβολές της διεθνούς πολιτικής, η βασική αρχή του δόγματος ότι ορισμένες γεωγραφικές περιοχές ανήκουν κατ' ουσίαν στη στρατηγική σφαίρα των Ηνωμένων Πολιτειών παραμένει ζωντανή¹⁶. Η διακυβέρνηση του Τράμπ δεν αναβίωσε αυτή τη λογική· απλώς την εξέφρασε με έναν ωμό και κυνικό τρόπο. Το προεκλογικό σύνθημα «America First» δεν αναφέρεται αποκλειστικά σε εσωτερικά θέματα των ΗΠΑ αλλά επεκτείνεται σε μια επιθετική εξωτερική και πολεμική πολιτική η οποία δικαιολογείται και τεκμηριώνεται από την ανάγκη διατήρησης ενός γεωπολιτικού πλεονεκτήματος έναντι συμμάχων και εχθρών. Η ανισορροπία αυτή αποτυπώνεται καθαρά στο πεδίο της στρατιωτικής ισχύος. Οι Ηνωμένες Πολιτείες εξακολουθούν να

δαπανούν περισσότερα για την παραγωγή και αγορά πολεμικού εξοπλισμού από ό,τι το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών μαζί. Η τεχνολογική υπεροχή των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων, η παγκόσμια στρατιωτική τους παρουσία και η κυριαρχία τους στους τομείς της αεροπορικής και ναυτικής ισχύος δημιουργούν ένα χάσμα που η Ευρώπη δεν έχει καταφέρει (και δεν είναι διατιθεμένη) να καλύψει. Η ευρωπαϊκή ασφάλεια εξακολουθεί να βασίζεται στον ΝΑΤΟ και παρά τις επαναλαμβανόμενες συζητήσεις για «στρατηγική αυτονομία», η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει αναπτύξει ακόμη έναν ενιαίο μηχανισμό άμυνας που θα μπορούσε να λειτουργήσει ανεξάρτητα από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η ένταση αυτής της ασυμμετρίας έγινε ιδιαίτερα εμφανής μετά τις τελευταίες εξελίξεις γύρω από τη Διάσκεψη Ασφάλειας του Μονάχου τον Φεβρουάριο του 2026. Για δεκαετίες, η διάσκεψη αυτή λειτουργούσε ως συμβολικός χώρος επιβεβαίωσης της διατλαντικής ενότητας και συνεργασίας. Οι παρεμβάσεις Αμερικανών αξιωματούχων τα τελευταία χρόνια έστειλαν ένα σαφές μήνυμα προς τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες ότι η Ουάσιγκτον δεν είναι πλέον διατεθειμένη να επωμίζεται το μεγαλύτερο μέρος του κόστους της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Η πίεση για αύξηση των ευρωπαϊκών αμυντικών δαπανών δεν αποτελεί απλώς μια οικονομική απαίτηση αλλά πιο συγκεκριμένα αντανάκλα μια βαθύτερη μετατόπιση στην αμερικανική στρατηγική αντίληψη. Για ένα αυξανόμενο τμήμα της αμερικανικής πολιτικής και αμυντικής ηγεσίας, το ΝΑΤΟ δεν είναι πλέον ένας οργανισμός συλλογικής ασφάλειας αλλά ένας μηχανισμός κατανομής βαρών. Η συμμαχία παραμένει απαραίτητη, αλλά η Ουάσιγκτον επιδιώκει να περιορίσει το οικονομικό της βάρος και να μεταφέρει μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης στους Ευρωπαίους συμμάχους.

Η στρατηγική περιθωριοποίηση της Ευρώπης και η εγκαθίδρυση του δόγματος Τράμπ στην διεθνή πολιτική σκηνή έχουν ωθήσει τους Ευρωπαίους αξιωματούχους και αρχηγούς κρατών να αναγνωρίσουν ότι η μόνιμη εξάρτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες για ζητήματα εθνικής και πανευρωπαϊκής ασφάλειας είναι πολιτικά και οικονομικά ζημιογόνα. Αξιοσημείωτη είναι η παρέμβαση του Έλληνα Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός παραδέχεται ότι η συνεισφορά της Ευρώπης προς το ΝΑΤΟ δεν είναι ισάξια της συνεισφοράς των Ηνωμένων Πολιτειών και ουσιαστικά η Ευρώπη έχει αναθέσει την ασφάλειά της στις ΗΠΑ. Αν και η Ελλάδα, όπως επισημαίνει ο Έλληνας Πρωθυπουργός, ξοδεύει συστηματικά πάνω από το όριο του 2% του ΑΕΠ λόγω των «γεωγραφικών και γεωπολιτικών προκλήσεων» που αντιμετωπίζει η χώρα, οι Ευρωπαίοι εταίροι πρέπει να ανταποκριθούν πολιτικά και στρατιωτικά στις σύγχρονες προκλήσεις ασφαλείας που θέτει η απειλή της Ρωσίας στην Ουκρανία¹⁷. Η επίσημη αντίδραση της Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Υπατη Εκπρόσωπος της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας Κάγια Κάλλας βρίσκεται στο ίδιο μήκος κύματος με αυτήν του Έλληνα πρωθυπουργού. Η Αντιπρόεδρος αναγνωρίζει την «ανάγκη αποκατάστασης της Ευρωπαϊκής κυριαρχίας» αλλά οποιαδήποτε πρωτοβουλία πρέπει να λάβει χώρα εντός του θεσμικού πλαισίου του ΝΑΤΟ και της ευρύτερης «δυτικής συμμαχίας»¹⁸.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η έμφαση στις οικονομικές κυρώσεις δεν καθιστά την Ευρωπαϊκή Ένωση ως έναν πιο φιλελεύθερο και συνάμα απρόθυμο εταίρο σε σχέση με τις αμυντικές δαπάνες και πολεμικές δραστηριότητες των Ηνωμένων Πολιτειών. Σύμφωνα με την ΕΕ, οι κυρώσεις αποτελούν ένα ειρηνικό μέσο για την υπεράσπιση του διεθνούς δικαίου, την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας και ειρήνης, την υπεράσπιση των αξιών και των συμφερόντων της ΕΕ. Επιπλέον, η ΕΕ τονίζει ότι οι κυρώσεις είναι προληπτικές και αποτελούν ένα μέσο που επιτρέπει στην Ένωση να ανταποκρίνεται γρήγορα στις πολιτικές προκλήσεις και εξελίξεις σύμφωνα με τις αρχές της κοινής της πολιτικής εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας - «οι κυρώσεις αποτελούν πάντα μέρος μιας προσέγγισης της συνοριακής πολιτικής για την υποστήριξη των διπλωματικών προσπαθειών»¹⁹.

Όπως μας υπενθυμίζει ο Νίκολας Μόλντερ οι κυρώσεις αποτελούν μια πρακτική που μπορεί να έχει μεγαλύτερη ισχύ από τον συμβατικό πόλεμο²⁰. Η πραγματική καινοτομία των κυρώσεων είναι ότι μια καταναγκαστική πολιτική, που κάποτε ήταν εφικτή μόνο σε περιόδους πολέμου, έχει πλέον καταστεί δυνατή, και κατά περιόδους επιθυμητή, σε ένα ευρύτερο φάσμα γεωπολιτικών καταστάσεων όπως διαπραγματεύσεις για εμπορικές συναλλαγές, αναγνώριση και εφαρμογή ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τεχνολογική καινοτομία και μηχανισμοί εξεύρεσης ενεργειακών πόρων. Από τις αρχές του 21ου αιώνα, η ΕΕ επιβάλλει κυρώσεις στο Αφγανιστάν, τη Λευκορωσία, την Κίνα, το Ιράν, το Μάλι, τη Νικαράγουα, τον Νίγηρα, τη Λαοκρατική Δημοκρατία της Κορέας, τη Ρωσία, τη Συρία, τη Βενεζουέλα και τη Ζιμπάμπουε. Η ανάδειξη των κυρώσεων ως ένα αποτελεσματικό όπλο μετατοπίζει τα πολιτικά και διπλωματικά όρια μεταξύ πολέμου και ειρήνης και ταυτόχρονα και παρέχει καινούργιους τρόπους χαρτογράφησης και διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομίας²¹.

Καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες υπό την ηγεσία του Τράμπ επικεντρώνεται όλο και περισσότερο στον εμπορικό, τεχνολογικό, ενεργειακό και αμυντικό ανταγωνισμό με την Κίνα, η Ευρώπη αντιμετωπίζεται λιγότερο ως κεντρικό πεδίο στρατηγικής προτεραιότητας και περισσότερο ως περιφερειακός εταίρος που σε πρώτο βαθμό πρέπει να διαχειριστεί τα δικά αμυντικά θέματα και σε δεύτερο βαθμό να πείσει τις Ηνωμένες Πολιτείες ότι το ΝΑΤΟ και η ευρύτερη Δυτική Συμμαχία έχουν λόγο στρατηγικής και αμυντικής ύπαρξης. Παρά την αυξανόμενη δυσπιστία των Ευρωπαίων απέναντι στις ΗΠΑ και τη στρατιωτική τους εμπλοκή (ή την έλλειψή της) στη Βενεζουέλα, τη Μέση Ανατολή και την Ουκρανία, η ευρωπαϊκή απάντηση δεν ήταν και συνεχίζει να μην είναι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή μιας ανεξάρτητης αμυντικής στρατηγικής, αλλά η ενίσχυση των υφιστάμενων μηχανισμών άντλησης κεφαλαίων, έκδοσης δανείων και δημοσιονομικής εξυγίανσης.

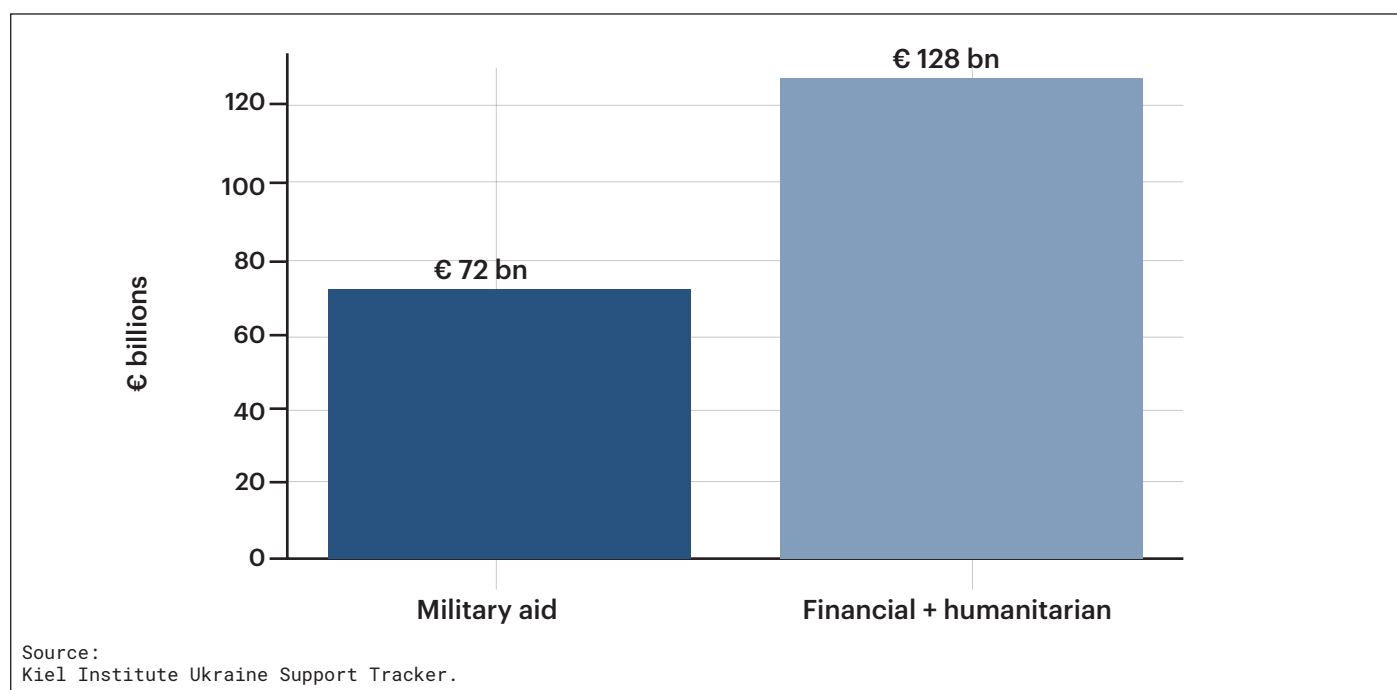
Η διαδικασία διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την Ανατολική Ευρώπη και τις χώρες της Βαλτικής είναι χαρακτηριστική της γεωοικονομικής λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά την περίοδο που ακολούθησε την κατάρρευση της Σοβιετικής

Ένωσης και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, οι χώρες με καθεστώς υποψήφιας χώρας μέλους της ΕΕ αναγκάστηκαν να εφαρμόσουν εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις δημοσιονομικής εξυγίανσης και οικονομικής σταθερότητας, προκειμένου να αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος του διαρκώς εξελισσόμενου ευρωπαϊκού εγχειρήματος²². Με τη σειρά της, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν λειτουργεί μόνο ως ο προεπιλεγμένος μηχανισμός για την οριοθέτηση του πολιτικού και οικονομικού πεδίου της ελεύθερης αγοράς και ως αξιολογητής των προαναφερθέντων προγραμμάτων δημοσιονομικής εξυγίανσης, αλλά και (και πιο συναφή με την παρούσα έκθεση) ως οικονομικός προθάλαμος της δυτικής γεωπολιτικής επέκτασης²³.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η ενεργειακή και στρατηγική κρίση που ακολούθησε στην Ευρώπη, ανέδειξε τον γεωοικονομικό ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ιδιαίτερη σαφήνεια. Από το 2022, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εξελιχθεί στο μεγαλύτερο χρηματοδότη της Ουκρανίας. Συνολικά, η Ευρωπαϊκή οικονομική, στρατιωτική και ανθρωπιστική βοήθεια έχει ξεπεράσει τα 150 δισεκατομμύρια ευρώ. Σε επίπεδο μακροοικονομικής χρηματοδότησης, η ΕΕ έχει προσφέρει περίπου 43,3 δισεκατομμύρια ευρώ σε δάνεια και επιχορηγήσεις για τη στήριξη του ουκρανικού προϋπολογισμού. Το 2023 ενεργοποίησε επίσης ένα πακέτο 18 δισεκατομμυρίων ευρώ σε δάνεια για την κάλυψη των άμεσων δημοσιονομικών αναγκών της χώρας. Το σημαντικότερο όμως χρηματοδοτικό εργαλείο είναι το πρόγραμμα *Ukraine Facility*, ύψους 50 δισεκατομμυρίων ευρώ για την περίοδο 2024–2027, το οποίο στοχεύει στη σταθεροποίηση της ουκρανικής οικονομίας και στην προετοιμασία της για μελλοντική ευρωπαϊκή ένταξη²⁴.

Γράφημα 2: Ευρωπαϊκή Υποστήριξη προς την Ουκρανία (2022-2026).

European support to Ukraine (2022-2026)

Η ίδια λογική εμφανίζεται και στο πρόγραμμα Security Action for Europe (SAFE), μέσω του οποίου η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί να δημιουργήσει έναν κοινό μηχανισμό χρηματοδότησης των αμυντικών δαπανών των κρατών-μελών²⁵. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εκδίδει κοινό χρέος στις διεθνείς αγορές και διοχετεύει τα κεφάλαια αυτά σε εθνικά προγράμματα εξοπλισμών. Η περίπτωση της Πολωνίας αποκαλύπτει τις πολιτικές εντάσεις που δημιουργεί αυτή η αρχιτεκτονική χρηματοδότησης. Λόγω της γεωγραφικής τοποθεσίας και του πολιτικού παρελθόντος της, η Πολωνία βρίσκεται στην προνομιούχο θέση να είναι το μέλος-κράτος της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις μεγαλύτερες απολαβές από το πρόγραμμα SAFE. Πιο συγκεκριμένα, η Πολωνία αναμένεται να λάβει €43,7 δισεκατομμύρια αλλά οι όροι και οι προϋποθέσεις του προγράμματος SAFE θέτουν υπό αμφισβήτηση τα σχέδια επανεξοπλισμού της Πολωνίας και την βιωσιμότητα του όλου εγχειρήματος. Η κυβέρνηση της Πολωνίας υπό την ηγεσία του Ντόναλντ Τουσκ υποστηρίζει το SAFE είναι απαραίτητο για την αμυντική πολιτική της Ευρώπης και ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια της Πολωνίας. Απηχώντας τα επιχειρήματα υπέρ του «στρατιωτικού κεϋνσιανισμού», ο Ντόναλντ Τουσκ τονίζει ότι σχεδόν το %90 των κονδυλίων θα δαπανηθεί για την πολωνική βιομηχανία όπλων, η οποία θα ενισχύσει το ΑΕΠ της χώρας και την εγχώρια αγορά εργασίας. Στον αντίποδα, ο Πρόεδρος της Πολωνικής Δημοκρατίας Κάρολ Ναβρότσκι άσκησε βέτο στην έγκριση του προγράμματος από το κοινοβούλιο, επικαλούμενος ανησυχίες για το χρέος της χώρας και την «υπερβολική εξουσία» των Βρυξελλών να καθορίζουν τους κατάλληλους κατασκευαστές και πωλητές όπλων σύμφωνα με την αρχή *Made in Europe*, παρακάμπτοντας ουσιαστικά την Αμερικάνικη και Νοτιοκορεάτικη αμυντική βιομηχανία²⁶.

**4. Πως διεξάγεται
ο ανέπαφος
πόλεμος και ποιες
είναι οι πολιτικές,
κοινωνικές και
οικονομικές του
συνέπειες;**

4. Πως διεξάγεται ο ανέπαφος πόλεμος και ποιες είναι οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές του συνέπειες;

Στο επίκεντρο της πρόσφατης αντιπαράθεσης για τις αμυντικές δαπάνες και την επαναβιομηχανοποίηση της οικονομίας, η Rheinmetall έχει αναπτύξει μια προνομιακή σχέση με την Γερμανική κυβέρνηση και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Προερχόμενη από μια μακρά παράδοση εταιρειών που έχουν συνδέσει το όνομα τους με την Γερμανική εθνική ταυτότητα όπως η Volkswagen, η Siemens, η Mercedes-Benz, και η Bayer, η Rheinmetall αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του εταιρικού εθνικισμού του 20^{ου} αιώνα²⁷. Η πρόσβαση της Rheinmetall σε κρατικά συμβόλαια για την παραγωγή αρμάτων μάχης, πυρομαχικών και του Leopard 2 που εξάγεται στην Ελλάδα, στην Τουρκία, την Φινλανδία και Ινδονησία μεταξύ άλλων χωρών στην Ασία και την Ευρώπη εγείρει ζητήματα διαφάνειας και αμυντικής πολιτικής. Πρόσφατες αποκαλύψεις και πολιτικές παρεμβάσεις δείχνουν ότι ένα δυσανάλογο μερίδιο των εκατοντάδων δισεκατομμυρίων ευρώ κατευθύνεται προς «παραδοσιακούς» κατασκευαστές όπως η Rheinmetall, ενίοτε ακόμη και μέσω διαδικασιών χωρίς πλήρη διαγωνισμό²⁸. Σε αυτό το πλαίσιο, η αντίδραση των ευρωπαϊκών νεοφυών επιχειρήσεων (start-ups), ιδίως εκείνων που δραστηριοποιούνται σε μη επανδρωμένα συστήματα, τεχνητή νοημοσύνη και κβαντικές τεχνολογίες, δεν είναι απλώς τεχνολογική αλλά βαθιά πολιτική. Ουσιαστικά, υποστηρίζουν ότι η εμμονή σε βαριά οπτικά συστήματα αναπαράγει ένα βιομηχανικό παρελθόν εις βάρος ενός ψηφιακού μέλλοντος, όπου η ισχύς μετριέται σε δεδομένα, αλγόριθμους και αισθητήρες. Η συγκεκριμένη ένταση αντικατοπτρίζει μια ευρύτερη ευρωπαϊκή αμφιθυμία, καθώς οι κυβερνήσεις την κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσπαθούν να ισορροπήσουν μεταξύ της ανάγκης για άμεση στρατιωτική ετοιμότητα και της (εμπορικής και αμυντικής) πίεσης για επενδύσεις σε τεχνολογίες διττής χρήσης που υπόσχονται μακροπρόθεσμη κυριαρχία στους τομείς της άμυνας και της οικονομίας.

Τι κινητοποιεί τις αντιδράσεις προς την παραδοσιακή βιομηχανία όπλων και γιατί η Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO είναι πεπεισμένοι ότι οι τωρινοί και μελλοντικοί πόλεμοι πρέπει να διεξάγονται εξ αποστάσεως και με όρους υψηλής τεχνολογίας; Ο κοινός παρονομαστής των αμυντικών και επιχειρησιακών προβλημάτων που αντιμετωπίζει είναι το δημογραφικό ζήτημα όπως έχει διατυπωθεί και εργαλειοποιηθεί από τα εκάστοτε ακροδεξιά κόμματα. Η μείωση της στρατολόγησης στους στρατούς των ευρωπαϊκών κρατών είναι πλέον αισθητή. Η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ολλανδία αντιμετωπίζουν παρόμοιες ελλείψεις, με περισσότερο από το 20% των θέσεων επαγγελματιών στρατιωτών να παραμένουν διαθέσιμες²⁹. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το NATO δεν έχουν τη δυνατότητα να χαράξουν πολιτική στρατολόγησης. Η ΕΕ συντονίζει τις αμυντικές προμήθειες, τις κοινές επιχειρήσεις και τις δυνατότητες στρατιωτικής ανάπτυξης μέσω του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας³⁰, αλλά δεν διαθέτει μηχανισμό για την αντιμετώπιση του πιο κρίσιμου περιορισμού που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκοί στρατοί - την έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού. Οι ευρωπαϊκές οικονομίες αντιμετωπίζουν τις χρόνιες ελλείψεις ανθρώπινων πόρων αξιοποιώντας δύο διαφορετικές αλλά αλληλένδετες πολιτικές. Πρώτον, το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό αποτελεί μια από τις πιο ρεαλιστικές λύσεις - τουλάχιστον

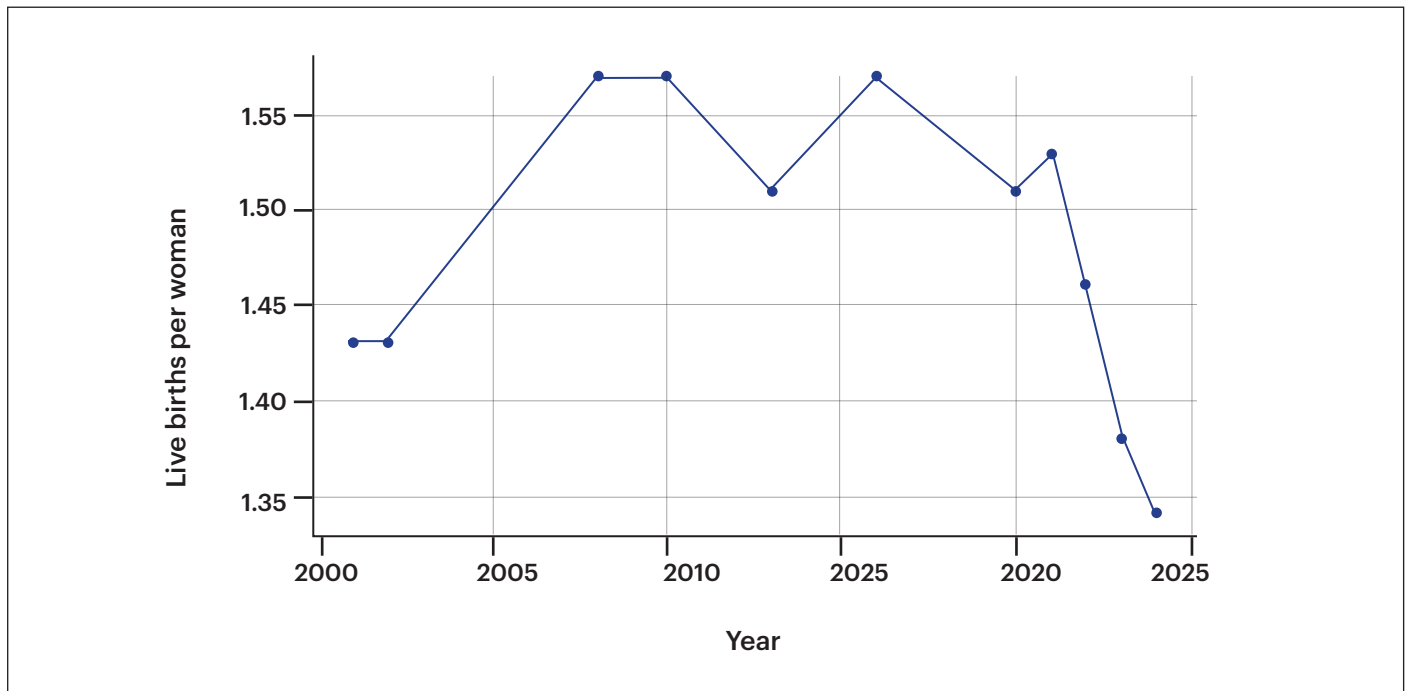
από ποσοτικής άποψης - για την κάλυψη κενών στην αγορά εργασίας, ειδικά για δουλειές που οι Ευρωπαίοι δεν επιθυμούν ιδιαίτερα να κάνουν, όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία και η κοινωνική φροντίδα. Πρόσφατη έρευνα επί του θέματος δείχνει ότι οι εργοδότες σε χαμηλά αμειβόμενους τομείς της οικονομίας προτιμούν τους μετανάστες επειδή έχουν χαμηλότερες προσδοκίες, είναι πρόθυμοι να εργάζονται περισσότερες ώρες και επειδή έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε συνδικάτα και άλλους εργασιακούς φορείς³¹.

Από πολλές απόψεις, οι ένοπλες δυνάμεις δεν διαφέρουν από τους προαναφερθέντες τομείς. Παρόλο που οι κυβερνήσεις συμμετέχουν ενεργά στην πρόσληψη επαγγελματικού ένοπλου προσωπικού μέσω διαφημιστικών καμπανιών που τονίζουν την απόκτηση δεξιοτήτων και την επαγγελματική εξέλιξη, οι ένοπλες δυνάμεις παραμένουν ένας ανεπιθύμητος επαγγελματικός προορισμός. Θα ήταν δυνατόν να καλυφθούν τα κενά στις ένοπλες δυνάμεις με μετανάστες; Μια σειρά από υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και συμβούλους, όπως ο Άνταμ Σαχλούλ, υποδηλώνουν ότι η μετανάστευση θα μπορούσε να προσφέρει μια λύση στο πρόβλημα της πρόσληψης ένοπλου προσωπικού³².

Πριν αρχίσουμε να κάνουμε εικασίες για μια τέτοια πιθανότητα, πρέπει να λάβουμε υπόψη το δημογραφικό ζήτημα που αντιμετωπίζουν αυτή τη στιγμή οι ευρωπαϊκές οικονομίες και κοινωνίες. Κατά την περίοδο 2024-1961, ο υψηλότερος ετήσιος αριθμός γεννήσεων στην ΕΕ καταγράφηκε το 1964, με 6,8 εκατομμύρια παιδιά. Από αυτό το συγκριτικό υψηλό μέχρι τις αρχές του 21ου αιώνα, ο αριθμός των ζώντων γεννήσεων στην ΕΕ μειώθηκε με σχετικά σταθερό ρυθμό, φτάνοντας στο χαμηλότερο επίπεδο των 4,36 εκατομμυρίων το 2002. Ακολούθησε μια μέτρια ανάκαμψη του αριθμού των γεννήσεων, με υψηλό επίπεδο 4,68 εκατομμυρίων παιδιών που γεννήθηκαν στην ΕΕ το 2008, η οποία με τη σειρά της ακολουθήθηκε από μια γενική πτωτική τάση, αν και με μέτριες αυξήσεις το 2014 και το 2016. Οι γεννήσεις στην ΕΕ αρχικά μειώθηκαν σε 4,07 (το 2020), στη συνέχεια αυξήθηκαν ελαφρώς σε 4,09 εκατομμύρια το 2021 και από το 2022 άρχισαν να μειώνονται ξανά. Το 2024, ο συνολικός αριθμός γεννήσεων στην ΕΕ ήταν 3,55 εκατομμύρια παιδιά³³, συρρικνώνοντας το σύνολο των πιθανών νεοσύλλεκτων, καθώς οι γεωπολιτικές φιλοδοξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι απειλές που αντιμετωπίζει απαιτούν μεγαλύτερες και πιο ικανές δυνάμεις. Σε αυτή την περίπτωση, η ένταξη μεταναστών στις ένοπλες δυνάμεις και η επακόλουθη ένταξή τους στην κοινωνία μέσω της χορήγησης υπηκοότητας φαίνεται μια λογική ή ακόμη και τεχνοκρατική λύση. Δύο εκκρεμή ζητήματα εμποδίζουν την ένταξη αυτής της ιδέας στον επίσημο σχεδιασμό της αμυντικής πολιτικής. Πρώτον, ένας εθνικός στρατός υπονοεί ότι το έθνος είναι πιο σημαντικό από την ανθρώπινη ζωή. Είναι λογικό να περιμένουμε από τους μετανάστες να θυσιαστούν για το έθνος που τους έχει παράσχει ένα νέο καθεστώς ιθαγένειας; Εάν ναι, τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να παραδεχτούν ακούσια ότι η θητεία στις ένοπλες δυνάμεις είναι μια επαγγελματική απασχόληση που δεν ικανοποιεί τις επαγγελματικές προσδοκίες και φιλοδοξίες του γηγενούς πληθυσμού. Δεύτερον, η μετανάστευση είναι ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα, αν όχι το πιο σημαντικό, που καθορίζει

το αποτέλεσμα των εθνικών και τοπικών εκλογών στην Ευρώπη. Τα συντηρητικά, τα ακροδεξιά και τα εθνικά λαϊκιστικά κόμματα δεν θεωρούν τη μετανάστευση μόνο ως βάρος για τις δημόσιες υπηρεσίες, δηλαδή την εκπαίδευση, την υγεία και τη στέγαση, αλλά, κυρίως, ως μια αποσταθεροποιητική δύναμη που μεταβάλλει τον κοινωνικό και πολιτιστικό ιστό των αντίστοιχων χωρών τους³⁴.

Γράφημα 3: Συνολικό Ποσοστό Γονιμότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση
European Union total fertility rate (live births per woman)

Η τεχνολογική πρόοδος και ιδίως η αυτοματοποίηση των υπηρεσιών και των εργασιών που σχετίζονται με την εργασία δεν αποτελούν μόνο απειλή για την επαγγελματική απασχόληση, αλλά, πιο συγκεκριμένα, έχουν χρησιμοποιηθεί για να αντικαταστήσουν τμήματα του εργαζόμενου πληθυσμού που οι εταιρείες καθώς και οι κυβερνήσεις θεωρούν πολύ «επικίνδυνα» λόγω της συμμετοχής τους σε συνδικάτα ή πολύ «δαπανηρά» λόγω των μισθών και των παροχών κοινωνικής πρόνοιας που δικαιούνται. Παρόλο που ο αυτοματισμός μετασχηματίζει ραγδαία την αγορά εργασίας καθιστώντας πολλές θέσεις εργασίας παρωχημένες, οι πολιτικές και δημόσιες συζητήσεις σχετικά με την εκτοπισμό εργατικού δυναμικού λόγω του αυτοματισμού δεν χαρακτηρίζονται από το ίδιο επίπεδο εχθρότητας με τις συζητήσεις σχετικά με τον αντίκτυπο της μετανάστευσης μεταναστών στην οικονομία και την κοινωνία. Ο κύριος λόγος για αυτήν την ασυμφωνία στον δημόσιο διάλογο και τον σχεδιασμό πολιτικής είναι ότι η αυτοματοποίηση της εργασίας ανέκαθεν συνδεόταν με μια φουτουριστική έννοια της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας.

Η έμφαση στην παραγωγή και χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών (drones) σε στρατιωτικές επιχειρήσεις υποδηλώνει την ευρωπαϊκή συλλογική εμμονή με μια τεχνολογία που είναι ακριβής, αποτελεσματική και απαιτεί την ελάχιστη δυνατή ανθρώπινη παρέμβαση.

Οι σημαντικότερες ευρωπαϊκές χώρες παραγωγής drones περιλαμβάνουν τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ιταλία, την Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Από τον πόλεμο στην Ουκρανία και έπειτα, η βιομηχανία κατασκευής drones έχει αναπτυχθεί ραγδαία, με χώρες όπως η Τουρκία και η Ουκρανία να αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο στο σχεδιασμό, την κατασκευή και την εφαρμογή drones σε όλο τον κόσμο. Λόγω του σχετικά χαμηλού κόστους παραγωγής, ακόμη και τα μικρότερα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Κύπρος, η Ελλάδα και η Αυστρία, μπορούν να αναπτύξουν τα δικά τους drones ως μεμονωμένοι κατασκευαστές ή ως μέρος μιας κοινοπραξίας κατασκευαστών όπως το nEUROn UCAV³⁵, Drone Wall³⁶ και το Leap (Low-Cost Effectors and Autonomous Platforms)³⁷. Ο κατασκευαστής drones Swarmly, με έδρα την Κύπρο, είναι ενδεικτικός του ηγετικού ρόλου που διαδραματίζουν χώρες με μικρή βιομηχανική ικανότητα στη νέα στρατιωτική κατεύθυνση της Ευρώπης³⁸.

Σύμφωνα με τον Γκρεγκουάρ Σαμαγιού, η ανακάλυψη και μαζική παραγωγή πολεμικών μη επανδρωμένων σκαφών δεν αποτελεί μόνο μια πολεμική καινοτομία αλλά επίσης μια «λύση σε μια θεμελιώδη ένταση που έχει προβληματίσει τη θεωρία και την πρακτική της πολιτικής κυριαρχίας»³⁹. Η ανάλυση του Chamaγou αναγνωρίζει την επίδραση του drone στο πως ορίζεται ο εχθρός και πως έχει διαμορφωθεί ο σύγχρονος πόλεμος αλλά μας καλεί να αναλογισθούμε τις αλλαγές που έχει επιφέρει μεταξύ κρατών και πολιτών. Οι κυβερνήσεις και οι βιομηχανίες όπλων ισχυρίζονται ότι η χρήση drones είναι δικαιολογημένη επειδή προκαλεί λιγότερες παράπλευρες απώλειες σε σύγκριση με άλλα πιο συμβατικά όπλα που χρησιμοποιούνται από το προσωπικό του στρατού. Ωστόσο, η οικονομική και πολιτική λογική της χρήσης drones παραμένει σε μεγάλο βαθμό παραγνωρισμένη. Η κατασκευή και η χρήση drones είναι φθηνότερη από τη συντήρηση, την εκπαίδευση και την ευημερία του ένοπλου προσωπικού. Επιπλέον, οι εθνικές κυβερνήσεις και οι αμυντικές συμμαχίες αντιμετωπίζουν σημαντικά λιγότερες συνέπειες όταν οι επιχειρήσεις είναι ανεπιτυχείς, καθώς οι απώλειες είναι υλικές παρά ανθρώπινες. Σε πολιτικό και επικοινωνιακό επίπεδο, είναι ευκολότερο να επιτευχθεί συναίνεση για μια στρατιωτική επιχείρηση ακριβώς επειδή οι κυβερνήσεις και οι αμυντικές συμμαχίες μπορούν να εγγυηθούν ελάχιστες ανθρώπινες απώλειες και μέγιστη καταστροφή εχθρικών στόχων. Η έλλειψη ανθρώπινης παρουσίας σε αυτόν τον νέο τύπο πολέμου λειτουργεί επίσης ως κοινωνικός σιγαστήρας. Όχι μόνο ορισμένοι πόλεμοι μπορούν να περάσουν απαρατήρητοι, όπως ο πόλεμος που διεξήγαγε ο Πρόεδρος Ομπάμα στο Πακιστάν, αλλά και για τον έλεγχο της αφήγησης του πολέμου - και, όταν είναι δυνατόν, για την εξάλειψη των αντίθετων αφηγήσεων από δυσареστημένους ή αντιφρονούντες στρατιώτες, πολίτες και δημοσιογράφους⁴⁰.

5. Πως οι ενεργειακές συμφωνίες της Ανατολικής Μεσογείου επανασχεδιάζουν τον γεωπολιτικό χάρτη της Ευρώπης;

5. Πως οι ενεργειακές συμφωνίες της Ανατολικής Μεσογείου επανασχεδιάζουν τον γεωπολιτικό χάρτη της Ευρώπης;

Η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022 συνέβαλε στην πολιτική και στρατηγική αναγέννηση του NATO. Για χρόνια, η Συμμαχία παρουσιαζόταν ως ένας οργανισμός χωρίς σαφή αποστολή, ένα θεσμικό απομεινάρι μιας άλλης εποχής που επιβίωνε περισσότερο από αδράνεια παρά από αναγκαιότητα. Ο πόλεμος στην Ουκρανία ανέτρεψε αυτή την ανάγνωση με εντυπωσιακή ταχύτητα. Η Ρωσία επανήλθε ως υπαρξιακή απειλή για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, οι αμυντικές δαπάνες αυξήθηκαν σχεδόν παντού, η Γερμανία εγκατέλειψε το μεταπολεμικό της δόγμα στρατηγικής αυτοσυγκράτησης, ενώ η ένταξη της Φινλανδίας⁴¹ και της Σουηδίας⁴² στο NATO επιβεβαίωσε ότι ακόμη και τα πιο σταθερά μοντέλα ουδετερότητας μπορούν να αναθεωρηθούν όταν αμφισβητείται η εδαφική ακεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των υποψηφίων κρατών μελών της (όπως η Ουκρανία και η Γεωργία).

Η εικόνα αυτή επιτρέπει στο NATO να εμφανίζεται σήμερα όχι απλώς ως ένας μηχανισμός συλλογικής άμυνας αλλά ως ο μοναδικός πραγματικός θεσμός ευρωπαϊκής ασφάλειας. Ο Γενικός Γραμματέας του NATO Μαρκ Ρούτε, συνεχίζοντας τη γραμμή των προκατόχων του, επιμένει ότι η ευρωπαϊκή άμυνα χωρίς τις Ηνωμένες Πολιτείες παραμένει περισσότερο φαντασίωση παρά στρατηγικό σχέδιο. Ο Ρούτε επισημαίνει ότι η Ευρώπη μπορεί και πρέπει να αυξήσει τις δυνατότητές της και να αναλάβει μεγαλύτερο βάρος, αλλά δεν μπορεί να υποκαταστήσει την αμερικανική στρατιωτική ισχύ, την πυρηνική αποτροπή και την επιχειρησιακή υποδομή που καθιστούν το NATO λειτουργικό⁴³. Με άλλα λόγια, η θέση των Ρούτε και Τραμπ είναι ότι ο ηγεμονικός ρόλος των ΗΠΑ είναι αδιαπραγμάτευτος και ότι πρέπει να γίνει αντιληπτό από όλους τους εταίρους ότι οι ιστορικές και οι σημερινές σχέσεις εξουσίας, όπως αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, έχουν σχεδιαστεί για να είναι μόνιμες και όχι απαραίτητα ευέλικτες σύμφωνα με τις ιδεολογικές επιταγές του Αμερικανού Προέδρου και των Ευρωπαίων ηγετών.

Την ίδια στιγμή που το NATO μοιάζει ισχυρότερο, η πολιτική του συνοχή γίνεται πιο εύθραυστη. Η επιστροφή του Ντόναλντ Τραμπ στην προεδρία της Αμερικής δεν δημιούργησε αυτή την αντίφαση, απλά την αναβίωσε με ένα κυνικό και συναλλακτικό τρόπο. Για τον Τραμπ, το NATO δεν είναι πρωτίστως μια κοινότητα αξιών αλλά μια άνιση οικονομική συμφωνία. Η αμερικανική προστασία δεν μπορεί, κατά τη δική του λογική, να προσφέρεται επ' αόριστον σε συμμάχους που ούτε επενδύουν επαρκώς στην άμυνά τους ούτε ακολουθούν με συνέπεια τις αμερικανικές στρατηγικές επιλογές εκτός Ευρώπης. Πίσω από τη γνωστή του ρητορική περί ισόνομη κατανομή βάρους (burden sharing) βρίσκεται μια πιο ουσιαστική δυσφορία⁴⁴. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις υπήρξαν συχνά απρόθυμες να στηρίξουν πλήρως τις αμερικανικές στρατιωτικές επεμβάσεις στη Μέση Ανατολή, ενώ ιστορικά η ίδια απροθυμία εμφανίστηκε και απέναντι στις αμερικανικές παρεμβάσεις στη Λατινική και Νότια Αμερική. Από την οπτική της Ουάσιγκτον, η ατλαντική αλληλεγγύη δεν μπορεί να ενεργοποιείται μόνο όταν η απειλή βρίσκεται στα σύνορα της Ευρώπης. Αυτό ακριβώς το στρατηγικό κενό τροφοδοτεί τη συζήτηση για την ευρωπαϊκή αυτονομία. Ο Εμανουέλ Μακρόν ισχυρίζεται ότι η Ευρώπη οφείλει να αποκτήσει τη δυνατότητα να

υπερασπιστεί τον εαυτό της χωρίς να εξαρτάται από την εκάστοτε πολιτική βούληση της Ουάσιγκτον⁴⁵. Η θέση αυτή δεν αφορά μόνο τη Γαλλία και τη διαχρονική της φιλοδοξία για στρατηγική πρωτοκαθεδρία. Αντανακλά μια ευρύτερη ανησυχία για το κατά πόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες παραμένουν αξιόπιστος εγγυητής της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Ακόμη και η Βρετανία υπό την ηγεσία του Κιρ Στάρμερ, παρά τη βαθιά ατλαντική της ταυτότητα, φαίνεται να κινείται προς πιο ευέλικτες μορφές ευρωπαϊκού συντονισμού. Η συζήτηση γύρω από μια «συμμαχία των προθύμων» για την Ουκρανία δεν συνιστά ρήξη με το NATO, αλλά αποτυπώνει μια σαφή επιθυμία για επιχειρησιακή αυτονομία σε περιόδους αμερικανικής αβεβαιότητας⁴⁶.

Οι πιέσεις για στρατηγική ηγεμονία και αυτονομία δεν περιορίζονται στους συνήθεις πρωταγωνιστές όπως οι ΗΠΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση και ενίοτε στην Γαλλία και την Βρετανία αλλά επεκτείνονται στην Ανατολική Μεσόγειο. Στην Ανατολική Μεσόγειο διαμορφώνεται μια διαφορετική δυναμική, λιγότερο ορατή αλλά εξίσου σημαντική που δεν αφορά μόνο την αμυντική στρατηγική της Ευρώπης και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις αλλά την δημιουργία ενός παράλληλου γεωπολιτικού συμπλέγματος που λειτουργεί εντός, δίπλα και ενίοτε πέρα από το NATO.

Το σημείο εκκίνησης είναι ο αγωγός φυσικού αερίου EastMed. Ο αγωγός EastMed σχεδιάστηκε ως μια νέα ενεργειακή αρτηρία που θα συνέδεε τα κοιτάσματα φυσικού αερίου της λεκάνης της Δεβαντίνης, κυρίως του Ισραήλ και της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την ευρωπαϊκή αγορά μέσω Ελλάδας και στη συνέχεια Ιταλίας. Το ενεργειακό τρίγωνο Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ υπέγραψε διακυβερνητική συμφωνία για τον αγωγό φυσικού αερίου EastMed στο Τελ Αβίβ στις 20 Μαρτίου 2019, παρουσία του Υπουργού Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Μάικ Πομπέο, σε ένδειξη υποστήριξης από την Ουάσιγκτον για το έργο⁴⁷. Το αμερικανικό ενδιαφέρον για τον αγωγό εξηγείται από την απαίτηση της Ουάσιγκτον οι Ευρωπαίοι εταίροι της να διατηρήσουν μια πολιτική διαφοροποίησης των εισαγωγών ενέργειας - ελπίζοντας ουσιαστικά ότι ο αγωγός EastMed θα διαφοροποιούσε τις ευρωπαϊκές προμήθειες φυσικού αερίου και θα μείωνε την εξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο. Τα αρχικά σχέδια έδειχναν ότι ο αγωγός θα έχει μήκος περίπου 19.000 χλμ., βάθος 3 χλμ. και χωρητικότητα 10 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων ετησίως. Η κατασκευή του αγωγού αναμενόταν να κοστίσει 6 δισεκατομμύρια ευρώ και το έργο ήταν μια κοινοπραξία μεταξύ της ελληνικής εταιρείας φυσικού αερίου ΔΕΠΑ και της ιταλικής εταιρείας φυσικού αερίου Edison⁴⁸.

Μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και τη βίαιη συνειδητοποίηση της ευρωπαϊκής εξάρτησης από το ρωσικό φυσικό αέριο, το έργο απέκτησε προφανή στρατηγική αξία. Η ενέργεια μετατράπηκε σε ζήτημα υψηλής γεωπολιτικής και εσωτερικής οικονομικής πολιτικής. Η προτεινόμενη διαδρομή του αγωγού παρακάμπτει την Τουρκία, παρά το γεγονός ότι η γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής θα μπορούσε να την καθιστά τον πιο προφανή ενεργειακό διάδρομο προς την Ευρώπη. Η Τουρκία αντιμετώπισε το σχέδιο υλοποίησης του αγωγού ως στρατηγική απόπειρα αποκλεισμού της από το νέο

ενεργειακό δίκτυο της περιοχής με αποτέλεσμα οι τουρκικές αντιδράσεις να συνδεθούν άμεσα με τις διεκδικήσεις γύρω από τις θαλάσσιες ζώνες, τις ΑΟΖ και φυσικά με το άλυτο Κυπριακό.

Για την Ελλάδα και την Κυπριακή Δημοκρατία αυτή η παράκαμψη ήταν και είναι ο απώτερος σκοπός του έργου. Ο EastMed δεν προσφέρει μόνο μια εναλλακτική ενεργειακή διαδρομή αλλά έναν μηχανισμό στρατηγικής απομόνωσης και αποδυνάμωσης της Τουρκίας. Η συνεργασία Ελλάδας, Κυπριακής Δημοκρατίας και Ισραήλ δεν εξηγείται μόνο από τα κοιτάσματα φυσικού αερίου. Η συνεργασία γύρω από τους ενεργειακούς πόρους μπορεί να ήταν το σημείο εκκίνησης, αλλά η σχέση μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ αργότερα εξελίχθηκε σε κάτι πιο δομικό. Κοινές στρατιωτικές ασκήσεις, αμυντικές συμφωνίες και ανταλλαγή πληροφοριών αποτελούν μια νέα επίσημη και ταυτόχρονα άτυπη συμμαχία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ο όρος «αμυντική συμμαχία» μπορεί να είναι συνταγματικά ανακριβής ή ακόμη και υπερβολικός, αλλά αποτυπώνει τη νέα γεωπολιτική πραγματικότητα στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Αυτή η νέα πραγματικότητα αποκαλύπτει ότι υπάρχουν περισσότεροι από ένας κοινοί παρονομαστές όσον αφορά τη συμμαχία μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ. Ενώ ο αγωγός EastMed παρέχει μια οικονομική λογική για αυτήν τη συμμαχία, η βαθύτερη σχέση μεταξύ των προαναφερθέντων χωρών συνδέεται με την κοινή τους αντίληψη για την Τουρκία ως ανταγωνιστή (ή ακόμα και εχθρό) τους στην ευρύτερη περιοχή.

Για την Κυπριακή Δημοκρατία, αυτή η διάσταση είναι ακόμη πιο σύνθετη. Παρότι δεν είναι μέλος του NATO, λειτουργεί ως στενός δυτικός εταίρος λόγω της στρατιωτικής σχέσης με την Ελλάδα, της παρουσίας ελληνικών δυνάμεων και της διαρκούς σημασίας των βρετανικών κυρίαρχων βάσεων, ιδιαίτερα του Ακρωτηρίου. Η Κύπρος βρίσκεται τυπικά εκτός της Συμμαχίας αλλά πρακτικά εντός του δυτικού στρατηγικού χώρου. Το Ισραήλ, από την άλλη πλευρά, αναζητά νέους και αξιόπιστους συμμάχους εκτός από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία, προκειμένου να νομιμοποιήσει τους παράνομους και αδικαιολόγητους πολέμους του στον Λίβανο, το Ιράν και τη Συρία και να δικαιολογήσει τη γενοκτονία στη Γάζα ως πράξη εθνικής αυτοάμυνας.

Κατά κάποιο τρόπο, η γεωπολιτική σχέση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ παραπέμπει στη γερμανική έννοια του *Staatsrässon* όπου το γερμανικό εθνικό συμφέρον είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την εθνική ασφάλεια του Ισραήλ. Αυτό που αρχικά είχε σχεδιαστεί ως αποζημίωση για τις ναζιστικές θηριωδίες εναντίον των Εβραίων, αγνοώντας τις μαζικές δολοφονίες Ρώσων, κομμουνιστών και ατόμων με αναπηρία, έχει γίνει μια ανεπιφύλακτη υποστήριξη προς το κράτος του Ισραήλ και την εθνοκάθαρση των Παλαιστινίων στο όνομα του εθνικού συμφέροντος και της ασφάλειας⁴⁹. Ομοίως, ο αγωγός EastMed επαναφέρει και επανασχεδιάζει το *Staatsrässon* λαμβάνοντας υπόψη την ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και της Κύπρου και ουσιαστικά προστατεύει το Ισραήλ από οποιαδήποτε πολιτική και στρατιωτική δράση ενάντια στον γενοκτονικό του πόλεμο.

Η Τουρκία και η Ισπανία -αν και από διαφορετικές πολιτικές και ιδεολογικές θέσεις- είναι οι πιο ένθερμοι αντίπαλοι της γενοκτονικής και επεκτατικής πολιτικής του Ισραήλ. Η Τουρκία έχει τοποθετηθεί ως ο *de facto* έμπιστος μεσολαβητής μεταξύ της Χαμάς και του Ισραήλ και συναφώς αναγνωρίζει τη Χαμάς ως νόμιμη πολιτική οντότητα, σε αντίθεση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες που την έχουν χαρακτηρίσει τρομοκρατική οργάνωση. Προς τούτο, η Τουρκία παρέχει σημαντική ανθρωπιστική βοήθεια και έχει δηλώσει την προθυμία της να ενταχθεί στην «ομάδα εργασίας» (*task force*) για την επιτήρηση της κατάπαυσης του πυρός και της μακροπρόθεσμης σταθεροποίησης και ανοικοδόμησης της Γάζας⁵⁰. Η Ισπανία, από την άλλη πλευρά, μαζί με την Ιρλανδία και τη Νορβηγία, αναγνώρισε το κράτος της Παλαιστίνης στις 28 Μαΐου 2026, με στόχο την επίτευξη μιας λύσης δύο κρατών. Επιπλέον, η Ισπανία επέβαλε περιορισμούς στις στρατιωτικές σχέσεις με το Ισραήλ και υποστηρίζει διεθνείς νομικές ενέργειες κατά της ισραηλινής ηγεσίας⁵¹.

Αυτός ίσως είναι ο πιο σημαντικός και λιγότερο εξεταζόμενος μετασχηματισμός της ευρωπαϊκής γεωπολιτικής σήμερα. Η Ευρώπη δεν αναδιαμορφώνεται μόνο από τον πόλεμο στην Ουκρανία ή από την αβεβαιότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής αλλά και από τις περιφερειακές συμμαχίες που χτίζονται γύρω από αγωγούς, θαλάσσιες διεκδικήσεις και ιστορικές καχυποψίες. Ο αγωγός EastMed πιθανότατα δεν θα υλοποιηθεί ποτέ λόγω του αυξανόμενου κόστους κατασκευής, των τεχνικών δυσκολιών και των μεταβαλλόμενων αμερικανικών γεωπολιτικών προτεραιοτήτων. Η συμβολική, οικονομική και στρατηγική συμβολή του έγκειται στη σύνθεση νέων συμμαχιών και στον γεωπολιτικό κατακερματισμό της Ευρώπης, όπου ατλαντιστές όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Γαλλία συνυπάρχουν με τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλτικής, τα οποία ενσαρκώνουν το νέο πνεύμα του μιλιταρισμού, στενούς συμμάχους του Ισραήλ όπως η Ελλάδα και η Κύπρος, και σκεπτικιστές των πολιτικών των ΗΠΑ και του Ισραήλ, όπως η Ισπανία και η Τουρκία.

Επίλογος

Συμπερασματικά, η παρούσα ανάλυση ανέδειξε ότι η σύγχρονη ευρωπαϊκή συγκυρία δεν μπορεί να κατανοηθεί χωρίς την κεντρική θέση της Γερμανίας και τη μετατόπισή της προς μια επιθετική αμυντική πολιτική. Όπως επισημάνθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, η ένταση ανάμεσα σε μια «γερμανική Ευρώπη» και μια «ευρωπαϊκή Γερμανία» παραμένει άλυτη. Η ενίσχυση της γερμανικής στρατιωτικής και βιομηχανικής ισχύος, αν και παρουσιάζεται ως συλλογική ευρωπαϊκή αναγκαιότητα, τείνει να αναπαράγει ιεραρχίες ισχύος εντός της Ένωσης, ενώ η εξάρτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες παραμένει δομική. Η Ευρώπη εξακολουθεί να λειτουργεί περισσότερο ως συμπληρωματικός πυλώνας της αμερικανικής στρατηγικής παρά ως αυτόνομος γεωπολιτικός δρών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναδείχθηκε ότι η στρατιωτικοποίηση της ευρωπαϊκής οικονομίας, μέσω πρωτοβουλιών όπως το Readiness 2030, δεν αποτελεί απλώς απάντηση σε εξωτερικές απειλές, αλλά και μια απόπειρα αναδιάρθρωσης του ίδιου του οικονομικού μοντέλου. Ο λεγόμενος στρατιωτικός κεϋνσιανισμός εμφανίζεται ως λύση στην κρίση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, αλλά επίσης ενέχει τον κίνδυνο εμβάθυνσης των ανισοτήτων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, καθώς και την κανονικοποίηση μιας οικονομίας που εξαρτάται από τη διαρκή αναπαραγωγή της (συλλογικής και ατομικής) ανασφάλειας.

Το τρίτο κεφάλαιο κατέδειξε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση επανατοποθετείται στον παγκόσμιο χάρτη κυρίως μέσω γεωοικονομικών εργαλείων, όπως οι κυρώσεις και τα προγράμματα χρηματοδότησης. Στη σύγχρονη γεωπολιτική πραγματικότητα, αυτή η «ήπια ισχύς» δεν συνιστά πραγματική αυτονομία. Αντιθέτως, εντάσσεται σε ένα πλαίσιο όπου οι Ηνωμένες Πολιτείες καθορίζουν τη στρατηγική κατεύθυνση, ενώ η Ευρώπη αναλαμβάνει τον ρόλο του οικονομικού διαχειριστή. Η εκτεταμένη χρήση κυρώσεων δεν αποτελεί ένα ουδέτερο ή ειρηνικό μέσο αλλά λειτουργεί ως μηχανισμός καταναγκασμού που συχνά ευθυγραμμίζεται με τις αμερικανικές γεωπολιτικές επιδιώξεις.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, η ανάλυση του «ανέπαφου πολέμου» ανέδειξε τις κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες της τεχνολογικής μετάβασης στην άμυνα. Η έμφαση στα drones και την αυτοματοποίηση δεν είναι μόνο τεχνολογική επιλογή αλλά και πολιτική στρατηγική καθώς μειώνει το πολιτικό κόστος του πολέμου και αποδυναμώνει τη δημοκρατική λογοδοσία. Ταυτόχρονα, συνδέεται με βαθύτερα προβλήματα, όπως το δημογραφικό και η κρίση στρατολόγησης, τα οποία η Ευρώπη αδυνατεί να αντιμετωπίσει χωρίς να καταφύγει είτε σε τεχνολογικές λύσεις είτε σε πολιτικά αμφιλεγόμενες επιλογές, όπως η εργαλειοποίηση της μετανάστευσης.

Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο έδειξε ότι οι ενεργειακές και γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην Ανατολική Μεσόγειο δεν οδηγούν σε ενιαία ευρωπαϊκή στρατηγική, αλλά σε περαιτέρω κατακερματισμό. Οι συμμαχίες που διαμορφώνονται γύρω από έργα όπως ο EastMed αποκαλύπτουν μια Ευρώπη πολλαπλών ταχυτήτων και αντιφατικών προσανατολισμών. Ιδιαίτερα προβληματική είναι η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στις ενέργειες του Ισραήλ, όπου η ρητορική περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποχωρεί μπροστά σε

γεωπολιτικά και ενεργειακά συμφέροντα. Η επιλεκτική αυτή στάση υπονομεύει την αξιοπιστία της Ένωσης ως φορέα αξιών και ενισχύει την εικόνα της ως παθητικού συμμάχου της αμερικανικής πολιτικής.

Συνολικά, η Ευρωπαϊκή Ένωση φαίνεται να βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή, όπου η επιδίωξη στρατηγικής αυτονομίας συγκρούεται με την πραγματικότητα της διατλαντικής εξάρτησης. Η αδυναμία της να χαράξει ανεξάρτητη πορεία –ιδιαιτέρα απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες και στις πολιτικές του Ισραήλ– αποκαλύπτει τα όρια της ως γεωπολιτικού δρώντος. Εάν η Ευρώπη επιθυμεί να εξελιχθεί σε πραγματικά αυτόνομη δύναμη, θα πρέπει όχι μόνο να επανεξετάσει τα εργαλεία ισχύος της, αλλά και να αναμετρηθεί με τις ίδιες τις αντιφάσεις που διαπερνούν το πολιτικό και αξιακό της υπόβαθρο.

Προτάσεις Πολιτικής και Μελλοντικές Κατευθύνσεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση

1. Μετάβαση από τον στρατιωτικό κεϋνσιανισμό σε μια κοινωνικά προσανατολισμένη βιομηχανική στρατηγική

Η σημερινή ευρωπαϊκή στροφή προς τη στρατιωτικοποίηση της οικονομίας κινδυνεύει να παγιώσει ένα μοντέλο ανάπτυξης που εξαρτάται από τη διαρκή αναπαραγωγή γεωπολιτικών εντάσεων και την επέκταση της αμυντικής βιομηχανίας. Παρότι η ενίσχυση της βιομηχανικής βάσης της Ευρώπης αποτελεί υπαρκτή ανάγκη, η μετατροπή των εξοπλιστικών δαπανών σε βασικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης ενέχει σοβαρούς πολιτικούς και κοινωνικούς κινδύνους. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να προσανατολίσει τη νέα βιομηχανική της πολιτική προς δημόσιες επενδύσεις σε κοινωνικές υποδομές, πράσινη ενέργεια, δημόσιες μεταφορές, υγεία, στέγαση και τεχνολογίες κοινωνικής χρήσης αντί να διοχετεύει δυσανάλογους πόρους σε στρατιωτικές βιομηχανίες και εξοπλιστικά προγράμματα. Μια τέτοια στρατηγική θα μπορούσε να συμβάλει ουσιαστικά στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να αποτρέψει τη μεταφορά πλούτου προς τα ήδη ισχυρά βιομηχανικά κέντρα της βόρειας Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή οικονομική ανασυγκρότηση δεν μπορεί να βασίζεται σε μια οικονομία φόβου και διαρκούς ετοιμότητας πολέμου αλλά σε ένα μοντέλο κοινωνικής ευημερίας, εργασιακής ασφάλειας και δημοκρατικού σχεδιασμού.

2. Ανάπτυξη πραγματικά αυτόνομης ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής και αποδέσμευση από τη στρατηγική εξάρτηση των Ηνωμένων Πολιτειών

Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να επαναπροσδιορίσει τη θέση της στο διεθνές σύστημα όχι ως συμπληρωματικός μηχανισμός της αμερικανικής γεωπολιτικής στρατηγικής αλλά ως αυτόνομος πολιτικός δρών με δική του αντίληψη περί ασφάλειας, ειρήνης και διεθνούς δικαίου. Η διαρκής ευθυγράμμιση με τις στρατιωτικές και γεωπολιτικές επιδιώξεις των Ηνωμένων Πολιτειών, από τη Μέση Ανατολή μέχρι τη Λατινική Αμερική, έχει περιορίσει σημαντικά τη δυνατότητα της Ευρώπης να λειτουργήσει ως αξιόπιστος διαμεσολαβητής και φορέας ειρηνικής διπλωματίας. Μια πραγματική στρατηγική αυτονομία δεν μπορεί να περιορίζεται στην αύξηση των αμυντικών δαπανών ή στη δημιουργία κοινών εξοπλιστικών μηχανισμών, αλλά προϋποθέτει τη δυνατότητα άσκησης ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής ακόμη και όταν αυτή έρχεται σε σύγκρουση με τις αμερικανικές στρατηγικές προτεραιότητες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να επενδύσει περισσότερο σε θεσμούς πολυμερούς διαμεσολάβησης, ειρηνευτικές πρωτοβουλίες και μηχανισμούς αποκλιμάκωσης συγκρούσεων αντί να λειτουργεί πρωτίστως ως οικονομικός και χρηματοδοτικός πυλώνας του NATO και της ευρύτερης δυτικής συμμαχίας.

3. Αναθεώρηση των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το Ισραήλ στη βάση του διεθνούς δικαίου και της συνεπούς υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η επιλεκτική εφαρμογή των αρχών του διεθνούς δικαίου υπονομεύει τη θεσμική και πολιτική αξιοπιστία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανοχή ή η έμμεση νομιμοποίηση των παράνομων στρατιωτικών επιχειρήσεων του Ισραήλ στη Γάζα, στον Λίβανο και στη Συρία αποκαλύπτει τα όρια της ευρωπαϊκής ρητορικής περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διεθνούς νομιμότητας. Εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί να διατηρήσει τον ρόλο της ως παγκόσμιου φορέα αξιών και ειρήνης, οφείλει να υιοθετήσει μια συνεπή στάση απέναντι στις παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου ανεξαρτήτως συμμαχιών και γεωπολιτικών συμφερόντων. Αυτό συνεπάγεται την επανεξέταση των αμυντικών και ενεργειακών συνεργασιών με το Ισραήλ, την αναστολή εξαγωγών στρατιωτικού εξοπλισμού που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε επιχειρήσεις κατοχής και συλλογικής τιμωρίας, καθώς και την ενεργή στήριξη διεθνών πρωτοβουλιών λογοδοσίας μέσω θεσμών όπως το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο. Η Ευρώπη δεν μπορεί να διεκδικήσει τον ρόλο της ειρηνευτικής δύναμης ενώ συνεχίζει να συνδέει τα οικονομικά και αμυντικά της συμφέροντα με αυτά του Ισραήλ. Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς δικαίου θα πρέπει να έχει προτεραιότητα έναντι της υποστήριξης στρατιωτικών και εμπορικών συμβάσεων που έχουν μετατρέψει τη Μέση Ανατολή σε ένα απέραντο πεδίο μάχης. Η Ευρώπη δεν χάνει μόνο την αξιοπιστία της, αλλά συμβάλλει και στη σταδιακή υπονόμηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό της, φιμώνοντας όσους αντιτίθενται στους παράνομους και επεκτατικούς πολέμους των ΗΠΑ και του Ισραήλ.

4. Ενίσχυση της δημοκρατικής λογοδοσίας και περιορισμός της κανονικοποίησης του «ανέπαφου πολέμου»

Η αυξανόμενη εξάρτηση από drones, αυτοματοποιημένα οπλικά συστήματα και τεχνολογίες τεχνητής νοημοσύνης μετασχηματίζει όχι μόνο τη φύση του πολέμου αλλά και τη σχέση μεταξύ κοινωνίας, κράτους και πολιτικής εξουσίας. Η δυνατότητα διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων με περιορισμένες ανθρώπινες απώλειες για τις ευρωπαϊκές χώρες μειώνει σημαντικά το πολιτικό κόστος της πολεμικής εμπλοκής και διευκολύνει την κανονικοποίηση μόνιμων στρατιωτικών επιχειρήσεων χαμηλής δημόσιας ορατότητας και περιορισμένου δημόσιου ελέγχου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να θεσπίσει αυστηρούς μηχανισμούς δημοκρατικού ελέγχου, κοινοβουλευτικής εποπτείας και διαφάνειας για τη χρήση αυτόνομων και ημιαυτόνομων οπλικών συστημάτων, καθώς και να περιορίσει τη μεταφορά κρίσιμων αποφάσεων ζωής και θανάτου σε αλγοριθμικά συστήματα και ιδιωτικές αμυντικές εταιρείες. Παράλληλα, θα πρέπει να επενδύσει περισσότερο σε πολιτικές πρόληψης συγκρούσεων, κοινωνικής συνοχής και διπλωματικής επίλυσης διαφορών αντί να θεωρεί την τεχνολογική υπεροχή ως υποκατάστατο της πολιτικής λύσης. Η μετατροπή του πολέμου σε μια

αποστειρωμένη και «ανέπαφη» τεχνολογική διαδικασία απειλεί να απομακρύνει ακόμη περισσότερο τις ευρωπαϊκές κοινωνίες από τον δημοκρατικό έλεγχο της εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής.

Παραπομπές

Παραπομπές

1. Beck, U. (2013). *German Europe*. Polity Press.
2. Messmer, M (2025). Will Germany rearm quickly enough? *Chatham House*. <https://www.chathamhouse.org/2025/08/will-germany-rearm-quickly-enough>
3. Habermas, J. (2015). *The Lure of Technocracy*. Polity Press.
4. Bergmann, M. (2026). Europe Needs an Army. *Foreign Affairs*, February 9, 2026.
5. Μετσόλα, Π. (2026). «Η Ευρώπη παραμένει η μεγαλύτερη ευκαιρία». *ΤΑ ΝΕΑ*, 9-10 Μαΐου 2026. <https://www.tanea.gr/print/2026/05/09/world/romperta-metsola-sta-nea-i-eyropi-paramenei-i-megalyteri-eykairia/>
6. Bernstein, M. A., & Wilson, M. R. (2011). New perspectives on the history of the military-industrial complex. *Enterprise & Society*, 12(1), 1-9.
7. European Commission (2025). Introducing the White Paper for European Defence and the ReARM Europe Plan-Readiness 2030. https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/white-paper-european-defence-readiness-2030_en?prefLang=el
8. Keynes, J. M. (2015). *The Essential Keynes*. Penguin Books.
9. Αργεΐτης, Γ. (2023). *Keynes, Κεϊνσιανισμός και Σοσιαλδημοκρατία*. Εκδόσεις Παπαζήση.
10. Schmidt, V. A., & Thatcher, M. (2014). Why are neoliberal ideas so resilient in Europe's political economy? *Critical Policy Studies*, 8(3), 340-347.
11. Newlove-Eriksson, L., & Eriksson, J. (2023). Conceptualizing the European military-civilian-industrial complex: the need for a helicopter perspective. *Defence Studies*, 23(4), 561-588.
12. Varma, T. (2024). European Strategic Autonomy: The Path to a Geopolitical Europe. *The Washington Quarterly*, 47(1), 65-83.
13. Ραπίδης, Δ. και Μαρωνίτης, Κ. (2026) Ο Ιμπεριαλισμός του Θεάματος. *ETEPON*. <https://eteron.org/blog/o-imperialismos-toy-theamatos/>
14. Streeck, W. (2024). *Taking Back Control? States and State Systems after Globalism*. London, UK: Verso.
15. Fukuyama, F. (1989). The End of History and the Triumph of Liberalism'. *The Nation*, 27.
16. Specter, M. (2022). *The Atlantic Realists: Empire and International Political Thought Between Germany and the United States*. United States: Stanford University Press.
17. Agrawal, R. (2026). Greek Prime Hasn't "Given Up" on Trans-Atlantic Ties. *Foreign Policy*, February 5, 2026. <https://foreignpolicy.com/2026/02/05/greek-pm-mitso-takis-trump-trans-atlantic-relationship/>
18. Haltiwanger, J. and Iyengar, R. (2026). "An Existential Question for Europe". *Foreign Policy*, February 15, 2026. <https://foreignpolicy.com/2026/02/15/munich-security-conference-msc-ka-ja-kallas-woke-ukraine-gaza/>
19. The Diplomatic Service of the European Union (2025). "A Peaceful Tool of Diplomacy": Sanctions are a Peaceful Tool to Protect Democracy and Prioritise Stability. *External Union, External Action*, January 1, 2025. https://www.eeas.europa.eu/eeas/sanctions-tool-diplomacy_en
20. Mulder, N. (2022). *The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War*. Yale University Press.
21. The Diplomatic Service of the European Union (2026). EU Sanctions Map (Last Update 10 May 2026). <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>
22. Magara, H. (Ed.). (2016). *Policy Change under New Democratic Capitalism*. Routledge.
23. Rauchhaus, R. W. (2000). Explaining NATO enlargement. *Contemporary Security Policy*, 21(2), 173-194.
24. The European Commission (2026). *EU Financial Support to Ukraine*. https://commission.europa.eu/top-ics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-financial-support-ukraine_en
25. The European Commission (2025). *Security Action for Europe (SAFE)*. 27 May 2025. https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/safe-security-action-europe_en

26. Tidley, A. (2026). EU Commissioner urges Poland to back €43.7 bn SAFE defence loans amid clash with president. *Euronews*, 6 March 2026. <https://www.euronews.com/my-europe/2026/03/06/eu-commissioner-urges-poland-to-back-437bn-safe-defence-loans-amid-clash-with-president>
27. Koch, N. (2020), The Corporate Production of Nationalism. *Antipode*, 52: 185-205.
28. Pitel, L and Pfeifer, S. (2026). Rheinmetall investors to get bumper dividend from booming arms sales. *Financial Times*, March 11, 2026. <https://www.ft.com/content/3333f30c-2d70-41b8-91f3-27f350abacc3?syn-25a6b1a6=1>
29. Apt, W (2013). Broken Arms: Demographic Change and Europe's Security Capacities, *Population Europe*, Number 5, February 13. https://population-europe.eu/files/documents/policy_brief_final_web.pdf
30. European Defence Agency (2026). What We Do and What It Means to You. <https://www.eda.europa.eu/what-we-do/eda-in-short>
31. Maronitis, K and Pencheva, D (2024). *Robots and Immigrants: Who is Stealing Jobs?* Bristol University Press.
32. Sahloul, A (2026). Migration Can Provide the Manpower for European Defence. *Foreign Policy*, February 13, 2026. <https://foreignpolicy.com/2026/02/13/europe-immigration-military-russia-ukraine-munich-population-security/>
33. Eurostat (2026). "Fertility Statistics". https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#
34. Maronitis, K (2017). *Postnationalism and the Challenges to European Integration in Greece: The Transformative Power of Immigration*. Palgrave-McMillan.
35. Dassault Aviation (2026). Introduction. <https://www.dassault-aviation.com/en/defense/neuron/introduction/>
36. Page, James, M (2026). A European "Drone Wall": A Tall Order? *Royal United Services Institute*, January 16, 2026. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/rusi-newsbrief/europe-an-drone-wall-tall-order>
37. Chomsky, M (2026). E5 Defence Ministers Launch Low-Cost Effectors and Autonomous Platforms (LEAP) Initiative Boost readiness and Support Ukraine. *Defence Industry Europe*, February 12, 2026. <https://defence-industry.eu/e5-defence-ministers-launch-low-cost-effectors-and-autonomous-platforms-leap-initiative-boost-readiness-and-support-ukraine/>
38. Swarmly (2026). Europe's Leading Uncrewed Systems Manufacturer. <https://www.swarmly.eu>
39. Chamayou, G (2015). *Drone Theory*, p. 177. Penguin.
40. Amnesty International (2013). "Will I be Next?" *US Drones Strikes in Pakistan*. Amnesty International Publications. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/asa330132013en.pdf>
41. North Atlantic Treaty Organisation (2024). Relations with Finland. 3 October 2024. <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-finland>
42. North Atlantic Treaty Organisation (2024). Sweden Officially Joins Nato. 7 March 2024. <https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2024/03/07/sweden-officially-joins-nato>
43. Le Monde with AFP (2026). "NATO Chief Mark Rutte warns Europe it can't defend itself without the US. *Le Monde*, 27 January 2026. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2026/01/27/nato-chief-mark-rutte-warns-europe-it-can-t-defend-itself-without-the-us_6749843_4.html
44. Desmaele, L. (2024). Burden Sharing for What? NATO Implications of Three US Visions. *The Washington Quarterly*, 47(4), 27-43.
45. E-Kathimerini (2026). "EU Mutual Clause is unambiguous, Macron Says". *E-Kathimerini*, 25 March 2026. <https://www.ekathimerini.com/politics/foreign-policy/1301964/eu-mutual-assistance-clause-is-unambiguous-frances-macron-says/#>
46. Council of the European Union (2025). Chair's Statement following 24 October Coalition of the Willing Leaders' meeting. 24 October 2025. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/10/24/chairs-statement-following-24-october-coalition-of-the-willing-leaders-meeting/>
47. Papadimitriou, J (2020). "A pipeline full of trouble?". *Deutsche Welle*, 1 February 2020. <https://www.dw.com/en/eastmed-gas-pipeline-flowing-full-of-troubling-questions/a-51871424#:~:text=The%20>

[EastMed%20project%20is%20a,by%202025.%20Italy%20is%20set](#)

48. Edison (2027). EastMed-Poseidon Project. <https://www.edison.it/en/eastmed-poseidon>

49. Anders, N (2025). Staatsräson: How Germany's Israel Policy hobbles EU strategy. 24 October 2025. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/article/staats-rason-how-germanys-israel-policy-hobbles-eu-strategy/>

50. Bourcier, N (2025). "From Ukraine to Gaza, Erdogan's Turkey seeks to make itself indispensable". *Le Monde*, 6 December 2025. https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2025/12/06/from-ukraine-to-gaza-erdogan-s-turkey-seeks-to-make-itself-indispensable_6748201_23.html

51. Al Jazeera (2024). "Ireland, Norway and Spain recognise Palestine. What has that changed?". *Al Jazeera*, 28 May 2024. <https://www.aljazeera.com/news/2024/5/28/ireland-norway-and-spain-recognised-palestine-what-has-that-changed>

**ON
ETERON**